

MAŁA
GRAMATYKA POLSKA

rozłożona na pytania i odpowiedzi

CZEŚĆ PIERWSZA

przez

Józefę Maleczyńską.

Wydanie piąte przejrzone i poprawione.

~~~~~  
Cena kop. 20.  
~~~~~

H. Pliny

WARSZAWA.

NAKŁADEM FERDYNANDA HÖSICK'A.

—
1890.

БИБЛИОТЕКА АКАДЕМИИ НАУК ПЕРВОЙ СЕДИМЫ

Дозволено Цензурою.
Варшава, 23 Апреля 1890 года.

II-6741

Druk M. Tarnowskiego, Nowo-Senatorska 6, w Warszawie.

Wanie jest to myśl wypowiedzi
Stowaciu

WSTĘP.

✧ Pytanie. Co to jest gramatyka polska?

Odpowiedź. Gramatyka polska jestto nauka dobrego mówienia i pisania po polsku.

P. Czego nas uczy gramatyka polska?

O. Gramatyka polska uczy nas dobrze mówić i pisać po polsku.

✧ P. Z czego składa się mowa ludzka?

O. Mowa ludzka składa się ze zdań, np. To dziecko uczy się dobrze.

✧ P. A zdania z czego się składają?

O. Zdania składają się z wyrazów, które inaczej zwiemy częściami mowy, np. To — dziecko — uczy — się — dobrze.

✧ P. Z czego składają się wyrazy?

O. Wyrazy składają się ze zgłosek, t. j. z syllab, np. To, dzie-cko, u-czy, się, do-brze.

✧ P. Z czego składają się zgłoski?

O. Zgłoski składają się z głosek, np. T-o, d-z-i-e, c-k-o, u, c-z-y, s-i-ę, d-o, b-r-z-e.

P. Na ile części dzieli się gramatyka polska?

O. Gramatyka polska dzieli się na cztery części: 1-sza *Głosownia* uczy nas o dźwiękach,

głoskach i zgłoskach, — 2-ga *Słoworodnia* uczy o tworzeniu wyrazów, — 3-cia *Składnia* uczy składowania wyrazów w zdania, — 4-ta *Pisownia* uczy bez błędu pisać.

Głosownia.

P. Ile mamy pierwotnych głosek w abecadzie polskiém?

O. Pierwotnych głosek w abecadzie polskiém mamy 24. Wyłącza się tu głoski podwójne: ch (che), cz (cze), dz (dze), dź (dże), dź (dże), sz (sze), rz (rze), — dwugłoski, au, eu, — wyłącza się wszystkie te głoski, którym dodajemy kropki, kréski, ogonki, — oraz dwie cudzoziemskie Q, X.

P. Wymień 24 pierwotnych głosek?

O. a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, ł, m, n, o, p, r, s, t, u, w, y, z.

P. Jak nazywamy głoskę wyrażoną pismem albo drukiem?

O. Głoska wyrażona pismem albo drukiem zowie się *literą*.

P. Jaki jest główny podział głosek polskich?

O. Głoski polskie dzielą się głównie na *samogłoski* i *spółgłoski*.

P. Co to jest samogłoska?

O. Samogłoska jestto taka głoska, która wydaje dźwięk pojedynczy, dźwięk jeden.

P. Ile jest wszystkich samogłosek polskich?

O. Wszystkich samogłosek polskich jest 10: a, a, e, é, ę, i, o, ó, u, y.

P. Jak się dzielą samogłoski polskie?

O. Samogłoski polskie dzielą się na otwarte: a, e, o, u,—nosowe: a₂, e₂,—miękkie: i, twarde: y, pochylone: é, ó.

P. Które są samogłoski pierwotne, a które pochodne?

O. Samogłoski pierwotne są: a, e, i, o, u, y,—pochodne: a₂, e₂, é, ó.

P. Jak się nazywają wszystkie inne głoski?

O. Wszystkie inne głoski nazywają się spółgłoskami.

P. Co to jest spółgłoska?

O. Spółgłoska jest to taka głoska, która wydaje dźwięk zespolony, jakby złączony z inną głoską, np. b (be), f (ef), k (ka), z (zet), h (ha), ch (cha), cz (cze), i. t. d.

P. Jak się dzielą spółgłoski polskie?

O. Spółgłoski polskie dzielą się na:

Twarde: b, c, d, f, ł, m, n, p, s, w, z.

Miękkie: b', é, dź, f', l, m', ú, p', ś, w', ź.

Płynne: l, ł, m, n, ú, r.

Wargowe: b, f, m, p, w.

Gardłowe: g, h, k, ch.

Językowe { zębowe: c, d, dz, ł, n, t, s, z.

{ podniebienne: cz, dź, r, rz, sz, ź.

{ podnieb. pieszczone: é, dź, j, l, ú, ś, ź.

P. Jaki jest główny i najważniejszy podział spółgłosek polskich.

O. Spółgłoski polskie dzielą się głównie na *słabe* i *mocne*; od poznania natury tych głosek zależy dobre, bez błędu pisanie.

P. Co to jest spółgłoska *łaba*?

O. Spółgłoska *łaba* jestto taka głoska, która utracą w mowie właściwe swe brzmienie, a przyjmuje brzmienie gloski mocnej, takimi są: *b*, *dz*, *dź*, *dź*, *w*, *h*, *g*, *z*, *ź*, *rz*, *ź*.

P. Co to jest spółgłoska *mocna*?

O. Spółgłoska *mocna* jestto taka gloska, która utrzymuje zawsze własne swe brzmienie, takimi są: *c*, *ć*, *p*, *t*, *f*, *ch*, *k*, *s*, *ś*, *sz*.

P. Jaki mamy sposób na to żeby wątpliwa gloska wydała właściwy dźwięk (głos) swój?

O. Aby wątpliwa gloska wydała własne swoje brzmienie, trzeba wyraz, w którym się ta gloska znajduje, przeprowadzić przez odmiany gramatyczne tak, żeby owa niepewna spółgłoska oparła swój głos na przyległej z prawej strony samogłosce, np. chleb, chleba, chlebem, chleby;—fliz, flizy, flizów, flizami;—wież, wiozę, wiezie, wieziemy;—gryźć, gryza, gryziony.

Spółgłoski słabe: *dz*, *dź*, *dź*, *b*, *d*, *w*, *h*, *g*, *z*, *ź*, *rz*, *ź*.

Spółgłoski mocne: *c*, *ć*, *cz*, *p*, *t*, *f*, *ch*, *k*, *s*, *ś*, *sz*.

Uwaga. Gdy dziecko skończy rozdział, niechaj go powtórzy dla lepszego zrozumienia. Może już robić rozbiór ustny podług zadanej lekcji i pisać dyktowanie z Pisowni przy końcu książki.

Sloworodnia.

Dziecko zaczynające mówić wyduje najpierw słabe dźwięki (głosy): *a*, *e*, *ę*; później wymawia zgłoski (syllaby): *ba*, *de*, *da*, *bla*, *ca*, *ta*, *la*, *ma*;

następnie tworzy wyrazy: Bo-zia, ma-ma, ta-ta, ca-ca, la-la;—dalej tworzy łatwe zdania: Bozia ładna, Bozi dja, mama papu, tata weź. Z tych powstają coraz zdania dłuższe, rozumniejsze.

Części mowy.

P. Ile jest wszystkich części mowy w języku polskim?

O. Wszystkich części mowy w języku polskim jest dziesięć.

P. Jak się dzielą te części mowy?

O. Wszystkie 10 części mowy dzielą się na odmienne i nieodmienne.

P. Ile jest części mowy odmiennych?

O. Części mowy odmiennych jest sześć,
jako to:

Rzeczownik: człowiek, drzewo, zegar, ściana.

Przymiotnik: dobry-a-e, mierny-a-e, zły-a e.

Liczebnik: jeden, cztery, dziesięć, ośm, sto, dwadzieścia dwa.

Zaimek: ja, wy, on, ona, my; ten, ów, tamta; nasz, moja, ich.

Słowo: czytać, pracować, bawić się, uczyć się, jeść, pić, spać, fruwać.

Imiesłów: czytający-a-e, czytany-a-e, pracując, zapracowana, wstawszy.

P. Ile jest części mowy nieodmiennych?

O. Części mowy nieodmiennych jest cztery.

deapnie
Przysłówek: doskonale, wybornie, dobrze, źle, ładnie.

np. do, na, w, z, przy, po, nad, przed
Przyimek: do, na, w, z, przy, po, nad, przed.

np. i, lub, albo, lubo, że, ponieważ, iż
Spójnik: i, lub, albo, lubo, że, ponieważ, iż.

np. Ach! hej, niestety! o! hola!
Wykrzyknik: Ach! hej, niestety! o! hola!

P. Dla czego sześć części mowy zowią się odmiennymi, a cztery nieodmiennymi?

O. Dla tego pierwsze sześć części mowy zowią się odmiennymi, że ulegają różnym odmianom gramatycznym, zmieniając rozmaicie pierwotne swoje zakończenie. Pozostałe zaś cztery części mowy zowią się nieodmiennymi, gdyż nie ulegają żadnym odmianom gramatycznym, i nie zmieniają swego zakończenia.

P. Co odróżniamy w wyrazach odmiennych?

O. W wyrazach odmiennych odróżniamy zgłoski pierwotne i końcowe, czyli *pierwiastek* i *końcówkę*, np. w wyrazach: król, król-ować, król-ewski, król-estwo; płac-a, płac-ić, płac-ny; ucz-eń; król, płac, ucz, są pierwiastkami — ować, ewski, estwo, a, ić, ny, eń, są końcówkami. W skład wyrazów wchodzi: pierwiastki, przybranki, przyrostki, źródłosłów, końcówki.

CZĘŚCI MOWY ODMIENNE.

1. Rzeczownik.

P. Co to jest rzeczownik?

O. Rzeczownik jestto część mowy odmienna, która oznacza rzecz lub osobę, np. stolarz, stół, szewcowa, trzewik.

P. Iloraki może być rzeczownik?

O. Rzeczownik podług przedmiotu, jaki wyraża, może być:

Żywołny *), który oznacza rzecz żyjącą: człowiek, ptak, zwierz, dziecko, mucha, wąż.

Zdrobniaty, który oznacza pieśczoć, małość, drobność rzeczy jakiej: Janio, Brońcia, Klimusia, laleczka, ławka, stolik.

Swojski, jestto wyraz polski: widowisko, przedstawienie, izba, mieszkanie, mieszkanka, mieszkaniec, sprzęty.

Własny, który oznacza imiona i nazwiska ludzi, gór,

Nieżywołny, który oznacza rzeczy nieżyjące: drzewo, kwiat, kamień, piec, obraz, ręka, ucho.

Zgrubiaty, który oznacza wielkość, niezgrabność rzeczy jakiej: człowieczyśko, ława, wilczyśko, chłopisko.

Cudzoziemski, jestto wyraz obcy w mowie polskiej używany: teatr, sala, lokal, apartament, lokator.

Pospolity, który nie pisze się dużą literą i oznacza

*) *Uwaga.* Rzeczownikiem żywołnym jest tylko ten rzeczownik, który może poruszać się dowolnie, sam, swoją mocą i wolą.

te które stają do oznaczenia tylko jednego przedmiotu — <http://rcin.org.pl> — te które oznaczają rzeczy podobnych przedmiotów

zbiorowe są takie
które jednym słowem
oznaczają zbiór wie-
podobnych przedmiotów

rzek, miast, wsi, mórz, czę-
ści świata; rzeczownik wła-
sny pisze się zawsze dużą
literą: Józefa, Sobieski,
Warszawa, Wilanów, morze
Czarne.

zł. 1/2 *Zmysłowy* *), który ozna-
cza te tylko rzeczy, jakie
pojąć możemy którymkol-
wiek zmysłem: las, domy,
świat, muzyka, śpiew, za-
pach, swąd, gorycz, kwas,
twardość, miękość.

zł. 1/2 *Pojedynczy*, który ozna-
cza rzecz pojedynczo oso-
bno, rzecz, osobę jedną: oj-
ciec, matka, wuj, wujenka,
stryj, stryjenka, żołnierz.

zł. 1/2 *Cząstkowy* czyli po-
dzielny, który oznacza rze-
czy mogące się dzielić:
cukier, wino, woda, ka-
wa, papier, płótno, ja-
rzyzny.

rozmaite przedmioty żywot-
ne lub nieżywotne: ludzie,
miasto, rzeka, ryby, żółw,
roślina, zwierz, dom, kraj,
wieś, lasy, gaj.

y. 1/2 *Umysłowy*, którego istnie-
nie, byt, wyobrażamy sobie
tylko w naszym umyśle:
duch, dusza, czyściec, piekło,
otchłań, myśl, Bóg, anioł,
pamięć, zbawienie.

zł. 1/2 *Zbiorowy*, który oznacza
rzeczy lub osoby zbiorowo:
ojcostwo, wujostwo, stryjo-
stwo, wojsko, zboże, pościel.

zł. 1/2 *Całościowy* czyli nie-
podzielny, który oznacza
rzeczy nie dające się dzie-
lić: stół, nóż, zegar, krze-
sło, szafa, talerz.

zł. 1/2 *) *Uwaga.* *Zmysłów* mamy pięć: wzrok, słuch, powonienie,
smak, czucie.

O rodzaju rzeczowników.

P. Czy rzeczownik odmienia się przez rodzaje?

O. Rzeczownik nie odmienia się wcale przez
rodzaje, bo każdy rzeczownik ma swój stały rodzaj.

P. Ile rzeczowniki mają *rodzajów*?

O. Rzeczowniki mają trzy *rodzaje*: rzeczowniki żywotne płci męskiej są *rodzaju męskiego*, np. sąsiad, lew; rzeczowniki żywotne płci żeńskiej są *rodzaju żeńskiego*, np. służąca, kura; rzeczowniki żywotne *oznaczające* młode potomstwo są *rodzaju nijakiego*, jagnię, dziecko.

Uwaga. Niektóre rzeczowniki mają podwójny rodzaj: ten sługa lub ta sługa; ten saniec kruk, lew, zając, lub ta samica kruk, lew, zając.

P. Po czém poznajemy rodzaj rzeczowników nieżywotnych?

O. Rodzaj rzeczowników nieżywotnych poznajemy po dodaniu zaimków: ten, ta, to, tamten, tamta, tamto. Zaimek wskazujący *ten* jest rodzaju męskiego, więc i rzeczownik: ten obraz, ten stół, ten pieniądz, są rodzaju męskiego. Zaimek *ta* jest rodzaju żeńskiego, więc i rzeczowniki: ta sieć, ta pleśń, ta firanka, komoda, są rodzaju żeńskiego. Zaimek *to* jest rodzaju nijakiego, czyli żadnego rodzaju *nie* wyraża, więc i rzeczowniki: to lustro, to oko, to srebro, plemię, ciemie, są rodzaju nijakiego.

P. Jak się wymawia *é* (e kreskowane)?

O. Kreskowane *é* wymawia się jak *i* lub jak *y*, np. kréda (wymów kryda), chléb (wym. chlib).

Zakończenia w przypadku l-m wszystkich trzech rodzaj rzeczowników żywotnych ludzkich i zwierzęcych, oraz rzeczowników nieżywotnych.

Rodzaj męzki kończy się na:

<i>Spółg. twardą.</i>	<i>Spółg. miękką.</i>	<i>Samogł. a.</i>
prałat	zięć	wojewoda
wilk	jeleń	dowódca
śnieg	korale	rządca
step	liść	radca
leszcz	raj	sędzia

Rodzaj żeński kończy się na:

<i>Samogł. a.</i>	<i>Spółg. miękkie i twarde.</i>	<i>Samogł. i.</i>
nauczycielka	pieśń	dozorczyni
sarna	kądział	ochmistrzyni
ściana	kolej	ksieni
rama	szalej	gospodyni
lilja	twarz	pani
Greycya	noc	

Rodzaj nijaki kończy się na:

<i>Samogłoskę o.</i>	<i>Samogłoskę e.</i>	<i>Samogłoskę ę.</i>
dziecko	nasienie	pacholeę
jagniątko	mienie	źrebieę
lustro	zienie	siemieę
pióro	pole	ciemieę

Uwaga 1-sza. Rzeczownik *ksiąź* lub *o* ma zakończenie rodzaju nijakiego, jest wszakże rodzaju męskiego—*ten ksiąź*.

Uwaga 2-ga. Rzeczowniki rodzaju nijakiego kończą się w przyp. 1-ym liczby pojedynczej na *e*, jeżeli w następnych przypadkach nie przybierają więcej zgłosek nad dwie, np. ziele, pole, zielem i t. d. Te zaś rzeczowniki, które w przyp. 1-ym kończą się na *ę*, przybierają w następnych przypadkach więcej niż dwie zgłoski, np. ciemię, ciemieniu, siemię, siemieniem—tu widzimy trzy zgłoski.

Odmiany rzeczowników.

P. Jakim odmianom gramatycznym podlegają rzeczowniki?

O. Rzeczowniki odmieniają się przez przypadki i liczby.

P. Co to jest przypadkowanie rzeczowników?

O. Przypadkowanie rzeczowników jest to rozmaita odmiana zakończenia tychże rzeczowników.

P. Ile jest przypadków w języku polskim?

O. W języku polskim jest siedm przypadków podług siedmiu pytań, które są jednakowe na każdy rodzaj i każdą liczbę.

Przypadek 1. Mianownik: кто? co?

" 2. Dopełniacz: od, do kogo? czego?
czyj-a-e?

" 3. Celownik: komu? czemu?

" 4. Biernik: kogo? co?

" 5. Wołacz! wykrzyknik!

" 6. Narzędnik: kim? czém? z kim?
z czém?

" 7. Miejscownik: w, na, o, przy, po,
kim? czém?

P. Co to jest odmiana rzeczowników przez liczby?

O. Odmiana rzeczowników przez liczby jest to oznaczenie, czy się mówi o jednej osobie lub rzeczy, czy też o więcej.

P. Ile jest liczb gramatycznych?

O. Liczb gramatycznych jest dwie: pojedyncza i mnoża.

P. Co oznacza liczba pojedyncza, a co oznacza liczba mnoża?

O. Liczba pojedyncza wyraża jedną tylko rzecz lub osobę, np. człowiek, siostra, kurczę, krzew; liczba zaś mnoża wyraża dwie albo więcej rzeczy lub osoby, np. ludzie, siostry, kurczęta, krzewy.

P. Czy wszystkie rzeczowniki mają liczbę pojedynczą i mnożą?

O. Nie wszystkie, — niektóre rzeczowniki własne, umysłowe i zbiorowe mają tylko liczbę pojedynczą, np. Poznań, Narew, Gopło; łagodność, czyściec, piekło, — szlachta, hrabiostwo, braterstwo. Inne znów rzeczowniki mają tylko liczbę mnożą, np. Bielany, Powązki, Alpy, Pireneje, sanki, szczytce, nożyczki, okulary, skrzypce.

Uwaga 1-sza. Obecnie upowszechnia się w mowie *sanka*, *nożyczka*, *wakacya* (liczba pojed.), zamiast: *sanki*, *nożyczki*, *wakacje*.

Uwaga 2-ga. Pod wyraz *imię* podciągamy trzy części mowy: *rzeczownik*, *przymiotnik*, *liczebnik* (imię rzeczowne, przymiotne, liczebne).

Odmiana rzeczowników żywotnych ludzkich i zwierzęcych, oraz nieżywotnych przez rodzaje, liczby, przypadki.

Wzór 1-szy.

Liczba pojedyncza (rzeczowniki ludzkie).

Rodzaj męzki.

1. Kto? (jest, wszedł)	Ojciec	syn	sędzia
2. od Kogo? (wracasz)	ojca	syna	sędziego
3. Komu? (dałam)	ojcu	synowi	sędziemu
4. Kogo? (chwałę)	ojca	syna	sędziego
5. Wołacz!	ojcze!	synu!	sędzio!
6. Kim? (się chępie)	ojcem	synem	sędzią
7. { w, na			
7. { o Kim? (myśle)	ojcu	synie	sędzi
7. { przy, po			

Liczba mnoga.

1. Kto? (puka)	Ojcowie	synowie	sędziowie
2. do Kogo? (biegną)	ojców	synów	sędziów
3. Komu? (obiecała)	ojcom	synom	sędziom
4. Kogo? (chwałę)	ojców	synów	sędziów
5. Wołacz!	ojcowie!	synowie!	sędziowie!
6. Kim? (się szczyeci)	ojcami	synami	sędziami
7. { w, na			
7. { o Kim? (polega)	ojcach	synach	sędziach
7. { przy, po			

Uwaga. Dla ułatwienia przypadkowania rzeczowników można do pytań dodawać jakiegokolwiek słowo (czasownik), a do przypadku 2-go przyimki: do, od, lub zaimek czyj-a-c. Przypadek 6-ty wyraża się bez przyimka lub z przyimkiem z: ojcem, z ojcem. Przyp. 7-my ma zawsze jeden z pięciu przyimków, i ztąd zwany jest *przyimkowym*.

*Liczba pojedyncza.***Rodzaj żeński.**

1. Kto?	Matka	pani	siostra
2. Kogo?	matki	pani	siostry
3. Komu?	matce	pani	siostrze
4. Kogo?	matkę	panią	siostrę
5. Wołacz!	matko!	pani!	siostro!
6. Kim?	matką	panią	siostrą
7. { w, na	matce	pani	siostrze
o Kim?			
przy, po			

Liczba mnoga.

1. Kto?	Matki	panie	siostry
2. Kogo?	matek	pań	sióstr
3. Komu?	matkom	paniom	siostrom
4. Kogo?	matki	panie	siostry
5. Wołacz!	matki!	panie!	siostry!
6. Kim?	matkami	paniami	siostrami
7. { w, na	matkach	paniach	siostrach
o Kim?			
przy, po			

*Liczba pojedyncza.***Rodzaj nijaki.**

1. Kto?	Dziecko	niemowlę	pacholę
2. Kogo?	dziecka	niemowlęcia	pacholęcia
3. Komu?	dziecku	niemowlęciu	pacholęciu
4. Kogo?	dziecko	niemowlę	pacholę
5. Wołacz!	dziecko!	niemowlę!	pacholę!
6. Kim?	dzieckiem	niemowlęciem	pacholęciem
7. { w, na	dziecku	niemowlęciu	pacholęciu
o Kim?			
przy, po			

Liczba mnoga.

1. Kto?	Dzieci	niemowlęta	pachołęta
2. Kogo?	dzieci	niemowląt	pachołat
3. Komu?	dzieciom	niemowlętom	pachołętom
4. Kogo?	dzieci	niemowlęta	pachołęta
5. Wołacz!	dzieci!	niemowlęta!	pachołęta!
6. Kim?	dziećmi	niemowlętami	pachołętami
7. { w, na o Kim? przy, po	dzieciach	niemowlętach	pachołętach

Wzór 2-gi.*Liczba pojedyncza (rzeczowniki zwierzęce).***Rodzaj męzki.**

1. Kto? co? (chodzi)	Jeleń	kogut	śledź
2. Kogo? czego?	jelenia	koguta	śledzia
3. Komu? czemu?	jeleniowi	kogutowi	śledziowi
4. Kogo? co?	jelenia	koguta	śledzia
5. Wołacz!	jeleniu!	kogucie!	śledziu!
6. Kim? czém?	jeleniem	kogutem	śledziem
7. { w, na o Kim? czém? przy, po	jeleniu	kogucie	śledziu

Liczba mnoga.

1. Kto? co?	Jelenie	koguty	śledzie
2. Kogo? czego?	jeleni	kogutów	śledzi
3. Komu? czemu?	jeleniom	kogutom	śledziom
4. Kogo? co?	jelenie	koguty	śledzie
5. Wołacz!	jeleniel!	koguty!	śledzie!
6. Kim? czém?	jeleniami	kogutami	śledziami
7. { w, na o Kim? czém? przy, po	jeleniach	kogutach	śledziach

*Liczba pojedyncza.***Rodzaj żeński.**

1. Kto? co?	Sarna	gęś	źmija
2. Kogo? czego?	sarny	gęsi	źmii
3. Komu? czemu?	sarnie	gęsi	źmii
4. Kogo? co?	sarnę	gęś	źmiję
5. Wołacz!	sarno!	gęś!	źmijo!
6. Kim? czém?	sarną	gęsią	źmiją
7. { w, na	sarnie	gęsi	źmii
o Kim? czém?			
przy, po			

Liczba mnoga.

1. Kto? co?	Sarny	gęsi	źmije
2. Kogo? czego?	sarn	gęsi	źmij
3. Komu? czemu?	sarnom	gęsiom	źmijom
4. Kto? co?	sarny	gęsi	źmije
5. Wołacz!	sarny!	gęsi!	źmije!
6. Kim? czém?	sarnami	gęsiami	źmijami
7. { w, na	sarnach	gęsiach	źmijach
o Kim? czém?			
przy, po			

Uwaga. Przy odmianie rzeczowników żywotnych zwierzęcych dają podwójne pytania, — jak jednemi tak i drugimi można się posługiwać.

Wzór 3-ci.*Liczba pojedyncza (rzeczowniki nieżywotne).***Rodzaj męzki.**

1. Co? (to jest)	Zdrój	liść	obraz
2. Czego?	zdroju	liścia	obrazu
3. Czemu?	zdrojowi	liściowi	obrazowi

4. Co?	zdrój	liść	obraz
5. Wołacz!	zdroju!	liściu!	obrazie!
6. Czém?	zdrojem	liściem	obrazem
7. w, na			
o Czém?	zdroju	liściu	obrazie
przy, po			

Uwaga. Przypadek 1-szy odpowiada na słowo nijakie, 4-ty na słowo czynne przechodne.

Liczba mnoga.

1. Co? (płyńcie, leży)	Zdroje	liście	obrazy
2. Czego?	zdrojów	liści	obrazów
3. Czemu?	zdrojom	liściom	obrazom
4. Co (lubieć)	zdroje	liście	obrazy
5. Wołacz!	zdroje!	liście!	obrazy!
6. Czém?	zdrojami	liściami	obrazami
7. w, na			
o Czém?	zdrojach	liściach	obrazach
przy, po			

Liczba pojedyncza.

Rodzaj żeński.

1. Co?	Pieśń	noc	kolej
2. Czego?	pieśni	nocy	kolei
3. Czemu?	pieśni	nocy	kolei
4. Co?	pieśń	noc	kolej
5. Wołacz!	pieśń!	noc!	kolej!
6. Czém?	pieśnią	nocą	koleją
7. w, na			
o Czém?	pieśni	nocy	kolei
przy, po			

Liczba mnoga.

1. Co?	Pieśni	noce	koleje
2. Czego?	pieśni	nocy	koleji

3.	Czemu?	pieśniom	nocom	kolejom
4.	Co?	pieśni	noce	koleje
5.	Wołacz!	pieśni!	noce!	koleje!
6.	Czém?	pieśniami	nocami	kolejami
7.	w, na			
	o Czém?	pieśniach	nocach	kolejach
	przy, po			

*Liczba pojedyncza.***Rodzaj nijaki.**

1.	Co?	Ramię	okno	ziele
2.	Czego?	ramienia	okna	ziela
3.	Czemu?	ramieniu	oknu	zielu
4.	Co?	ramię	okno	ziele
5.	Wołacz!	ramię!	okno!	ziele!
6.	Czém?	ramieniem	oknem	zielem
7.	w, na			
	o Czém?	ramieniu	oknie	zielu
	przy, po			

Liczba mnoga.

1.	Co?	Ramiona	okna	zioła
2.	Czego?	ramion	okien	ziół
3.	Czemu?	ramionom	oknom	ziołom
4.	Co?	ramiona	okna	zioła
5.	Wołacz!	ramiona!	okna!	zioła!
6.	Czém?	ramionami	oknami	ziołami
7.	w, na			
	o Czém?	ramionach	oknach	ziołach
	przy, po			

Uwaga 1-sza. Rzeczowniki rodz. żeńskiego kończą się ogólnie w 4-ym przyp. liczby pojed. na *ę*. Rzeczowniki rodz. męzk. w przyp. 2-im w licz. mn. kończą się na *ów, y*:—nożów, talerzów, widelców, lub noży, talerzy, wideley. Końcówka

liczby mnogiej *owie* służy tylko rzeczownikom ludzkim rodzaju męskiego.

Uwaga 2-ga. Mowa nasza celuje nad innymi pod względem swego bogactwa wyrazów i wyrażań, szczególnie owych niezliczonych miłodźwięcznych zdrobnień, np.: matka, mateczka, matuchna, matusia, matuleczka, matulunia, — mama, mamulka, mamusia, mamuchna, — ojciec, ojczulek, ojczunio i t. d.

2. Przymiotnik.

P. Co to jest przymiotnik?

O. Przymiotnik jestto część mowy odmiennej, która daje przymiot rzeczownikowi i zgadza się z nim w rodzaju, liczbie i przypadku, np. *Dobra i przykładna uczennica jest pociechą nauczycieli.*

P. Jakim odmianom podlega przymiotnik?

O. Przymiotnik odmienia się przez rodzaje, liczby, przypadki, stopnie. *człowieka człowieka*

P. Co to jest odmiana przymiotnika przez rodzaje?

O. Odmiana przymiotnika przez rodzaje jestto danie przymiotnikowi dla zgody z rzeczownikiem zakończenia rodzaju męskiego, żeńskiego, lub nijakiego, np. gaj zielony, łąka zielona, drzewo zielone.

P. Na jakie głoski kończą się przymiotniki w każdym rodzaju?

O. Przymiotnik rodzaju męskiego kończy się w przypadku pierwszym na: i y, spółgłoskę; — przymiotnik rodzaju żeńskiego na: a; — rodzaju nijakiego na: e.

Zakończenia przymiotników na wszystkie trzy rodzaje.

<i>Rodzaj męzki.</i>	<i>Rodzaj żeński.</i>	<i>Rodzaj nijaki.</i>
y, i, spółg.	— a.	— e.
miękki	mięka	miękkie
giętki	giętka	giętkie
zgrabny	zgrabna	zgrabne
mały	mała	małe
kontent	kontenta	kontente
rad	rada	rade

P. Co to jest odmiana przymiotnika przez liczby?

O. Odmiana przymiotnika przez liczby jest to danie przymiotnikowi, dla zgody z rzeczownikiem zakończenia liczby pojedynczej lub mnogiej.

P. Ile przymiotnik na liczbę?

O. Przymiotnik ma również dwie liczby: *pojedynczą* i *mnogą*.

P. Co wyraża przymiotnik w liczbie pojedynczej, a co w liczbie mnogiej?

O. Przymiotnik w liczbie pojedynczej oznacza przymiot jednej tylko rzeczy lub osoby; przymiotnik zaś w liczbie mnogiej nadaje przymiot dwom lub więcej rzeczom lub osobom, np. zeszyt nowy, zeszyty nowe.

P. Czy po zakończeniu przymiotnika zawsze można poznać jego liczbę gramatyczną?

O. Niezawsze, ponieważ przymiotnik w rodzaju jakim ma jednakowe zakończenie na obiedwie liczby, np. dobre dziecko, dobre dzieci.

P. Co potrzeba wtenczas robić, żeby poznać liczbę rzeczywiście?

O. Trzeba uważać w jakiej liczbie jest rzeczownik, do którego odnosi się przymiotnik.

P. Co to jest odmiana przymiotnika przez przypadki?

O. Odmiana przymiotnika przez przypadki jestto danie przymiotnikowi zakończenie tego przypadku, w którym jest rzeczownik, np. posłuszne dziecko, posłusznemu dziecku, posłuszném dzieckiem.

P. Ile przymiotnik ma przypadków?

O. Przymiotnik ma siedm przypadków w liczbie pojedynczej i siedm w liczbie mnogiej.

Odmiana przymiotnika przez przypadki i liczby.

Liczba pojedyncza.

Rodzaj męzki.

i, y, spółgłoski.

1. Jaki? (jest)	Cienki, dobry, pełen
2. do Jakiego? (idę) do	Cienkiego, dobrego pełnego
3. Jakiemu?	Cienkiemu, dobremu, pełnemu
4. W nieżywotnych jak	przyp. 1-szy, w żywotnych jak 2-gi
5. Wołacz	jak pierwszy
6. Jakim?	Cienkim, dobrym, pełnym
7. { w, na	Cienkim, dobrym, pełnym
o Jakim?	
przy, po	

Uwaga. Przy odmianie przymiotnika można dodawać słowa.

Liczba mnoga.

1. Jakie?	Cienkie, dobre, pełne
1. Jacy?	— dobrzy, pełni
2. Jakich?	Cienkich, dobrych, pełnych
3. Jakim?	Cienkim, dobrym, pełnym
4. Jakie?	
4. Jakich?	jak 1-szy lub 2-gi
5. Wołacz!	jak 1-szy
6. Jakimi-émi?	Cienkimi, dobrymi, pełnymi (émi)
w, na	
7. o Jakich?	Cienkich, dobrych, pełnych
przy, po	

*Liczba pojedyncza.***Rodzaj żeński.**

— a.

1. Jaka?	Cienka, dobra, pełna
2. Jakiej?	Cienkiej, dobrej, pełnej
3. Jakiej?	Cienkiej, dobrej, pełnej
4. Jaka?	Cienką, dobrą, pełną
5. Wołacz!	jak pierwszy
6. Jaka?	Cienką, dobrą, pełną
w, na	
7. o Jakiej?	Cienkiej, dobrej, pełnej
przy, po	

Liczba mnoga.

1. Jakie?	Cienkie, dobre, pełne
2. Jakich?	Cienkich, dobrych, pełnych
3. Jakim?	Cienkim, dobrym, pełnym
4. Jakie?	jak pierwszy
5. Wołacz!	jak pierwszy
6. Jakiémi?	Cienkiémi, dobrémi, pełnémi
w, na	
7. o Jakich?	Cienkich, dobrych, pełnych
przy, po	

Liczba pojedyncza.

Rodzaj nijaki.

— e.

1. Jakie?	Cienkie, dobre, pełne
2. Jakiego?	Cienkiego, dobrego, pełnego
3. Jakiemu?	Cienkiemu dobremu, pełnemu
4. Jakie?	jak pierwszy
5. Wołacz!	jak pierwszy
6. Jakiém?	Cienkiém, dobrém, pełném
	w, na
7. o Jakiém?	Cienkiém, dobrém, pełném
	przy, po

Liczba mnoga jak w rodzaju żeńskim.

P. Co jest jeszcze do powiedzenia o przypadkowaniu przymiotnika?

O. Przymiotnik w rodzaju żeńskim i nijakim w ostatnich dwóch przypadkach przybiera *é* zamiast *y*, czém różni się w pisowni od przymiotnika rodzaju męskiego.

P. Co to jest odmiana przymiotnika przez stopnie?

O. Odmiana przymiotnika przez stopnie jest to wyrażenie własności rzeczownika czyli jego przymiotu w stopniu większym.

P. Ile przymiotnik ma stopnie?

O. Przymiotnik ma trzy stopnie: równy, wyższy, najwyższy.

P. Co oznacza stopień *równy*?

O. Stopień równy oznacza równość, jedność przymiotu pomiędzy rzeczami, a spójniki: *jak*,

tak, niby, pomagają do wyrażenia tej równości, np. Ja jestem *tak* pilna, *jak* i ty. To białość cukru *niby* śniegu.

P. Co oznacza stopień wyższy.

O. Stopień wyższy oznacza, że jaka rzecz lub osoba ma *więcej* przymiotu od innej; do wyrażenia wyższego przymiotu służą przyimki: od, nad: — spójniki: niż, niżli, niżeli, aniżeli, np. Londyn jest *ludniejszy od* Paryża. Dusza jest *zacniejszą* istotą *nad* ciało. Ona jest *mniej pilna niż, niżeli, aniżeli* ja.

P. Co oznacza stopień najwyższy?

O. Stopień *najwyższy* oznacza, że pewna rzecz lub osoba posiada *najwięcej* przymiotu z pomiędzy rzeczy lub osób ją otaczających; do wyrażenia przymiotu w stopniu najwyższym służą przyimki: z, ze, *między, pomiędzy*, np. Helenka jest *najgrzeczniejszą* z dzieci. *Największego* cieniu z *pomiędzy* drzew, dostarcza nam tu ten gałęzisty dąb. *Najśłabszy* zapach z tych kwiatów daje ta *wiednąca* róża.

P. Czy wszystkie przymiotniki odmieniają się przez stopnie?

O. Nie wszystkie; wiele jest takich przymiotników, które nie mogą powiększać przymiotu, nie mają stopni; takimi są przymiotniki rzeczowne: drewniany (drewno), pienny (pieniądz) aksamitna, ustna, szklane, — przymiotniki męskie, prawy, lewy, białawy, czerwony i inne.

P. Jakie są jeszcze przymiotniki?

O. Przymiotniki *nieforemne*, tak nazwane, że stopnie wyższe nie powstają podług zasady niżej wyrażonej.

P. Jak powstaje stopień wyższy i najwyższy w przymiotnikach?

O. Stopień wyższy powstaje ze stopnia równego przez zmianę końcówki na *szy-a-e*, lub *ejszy-a-e*; stopień najwyższy powstaje ze stopnia wyższego przez dodanie na przedzie zgłoski *naj*.

Stopień równy: uczciwy-a-e,
 „ wyższy: uczciwszy-a-e,
 „ najwyższy: najuczciwszy-a-e.

P. Które są przymiotniki nieforemne?

O. Dobry, zły, (niedobry), mały.

Dobry, lepszy, najlepszy.

Zły, gorszy, najgorszy.

Mały, mniejszy, najmniejszy.

Uwaga. Jak rzeczowniki tak i przymiotniki obfitują w miłośdźwięczną, pieszczotliwą zdrobniałość, np.: miły, milutki, miluteńki, milutenieczki, miluchny, miluni, milusieńki, milusienieczki. Czerwony, czerwoniutki, czerwoniuteńki, czerwoniuchny, czerwoniusieńki, czerwoniusienieczki, czerwoniuni.

3. Liczebnik.

P. Co to jest liczebnik?

O. Liczebnik jestto część mowy odmienna, która wyraża liczbę, ilość przedmiotów lub ich porządek, kolej, w jakiej po sobie następują, np.

jeden, cztery, dwadzieścia, — drugi, dziesiąty, setny.

P. Jaki jest najważniejszy podział liczebnika?

O. Liczebnik dzieli się na *ilościowy*, (*główny*) i *porządkowy*.

P. Co wyraża liczebnik główny i na jakie odpowiada pytania?

O. Liczebnik główny wyraża ilość przedmiotów i odpowiada na pytania: *ile? wiele?* np. Ile łokci materyi wzięłaś na suknię? *ośmnaście, trzydzieści i pół*. Z wielu arkuszy papieru jest ten kajet? *z sześciu, z dwunastu*.

P. Co oznacza liczebnik porządkowy i na jakie odpowiada pytania?

O. Liczebnik porządkowy oznacza porządek w jakim osoby lub rzeczy następują po sobie i odpowiada na pytanie: *który-a-e?* np. Któraś była dziś w klasie? *trzecia, dziesiąta*; który bierzesz kajet? *pierwszy, siódmy*. Podwójny-a-e, poczwórny-a-e, dwukrotny-a-e, dziewięciokrotny-a-e, są również liczebnikami.

P. Jakim odmianom podlega liczebnik?

O. Liczebnik odmienia się przez *rodzaje, liczby i przypadki*.

P. Czy wszystkie liczebniki odmieniają się przez rodzaje?

O. Nie wszystkie, bo liczebnik wyrażający tysiące, miliony, i t. p. jednakowe ma zakończenie na wszystkie rodzaje, np. Widziałam snu-

jących się w mieście tysiąc, milion, dziesięć tysięcy, cztery miliony mężczyzn, kobiet, dzieci.

P. Jak się nazywają liczebniki te, które się przez rodzaje odmieniają, i te, które się nie odmieniają?

O. Liczebniki, które jak przymiotniki odmieniają się przez rodzaje, zowią się *przymiotnikami*, te zaś, które jak rzeczowniki nie odmieniają się przez rodzaje, zowią się *rzeczownikami*, np. Na stole leży *jeden* ołówek, *jedna* książka, *jedno* pióro. Przyszli do nas goście—*pięciu* panów i *pięć* pań.

P. Ile liczebnik ma liczb gramatycznych?

O. Liczebnik ma dwie liczby gramatyczne: liczbę *pojedynczą* na oznaczenie jednej rzeczy lub osoby, i liczbę *mnogą* na oznaczenie dwóch albo więcej rzeczy, lub osób, np. Wczoraj miałam *sześć* piór, a dziś mam tylko jedno. Jestem tu *trzeci* raz, t. j. *trzy* razy odwiedziłam cię.

P. Czy wszystkie liczebniki mają obiedwie liczby?

O. Liczebnik *jeden* nie ma wcale liczby mnogiej; inne liczebniki główne nie mają liczby pojedynczej, liczebniki iloraki i porządkowe mają obiedwie liczby, np. pierwszy, pierwsi, pierwsze, —trzeci, trzecich,—podwójny, podwójne.

Odmiana liczebnika przez rodzaje, liczby, przypadki.

I.

<i>Rodzaj męzki.</i>	<i>Rodzaj żeński.</i>	<i>Rodzaj nijaki.</i>
1. Jeden, dwa	Jedna, dwie	Jedno, dwa
2. Jednego, dwóch	Jednej, dwóch	Jednego, dwóch
3. Jednemu, dwom	Jednej, dwom	Jednemu, dwom
4. jak 1 lub 2-gi	Jedną, dwie	jak 1-szy
5. jak 1-szy	jak 1-szy	jak 1-szy
6. Jednym, dwoma w, na	Jedną, dwiema	Jednym, dwoma
7. o Jednym, dwóch przy, po	Jednej, dwóch	Jednym, dwóch

II.

<i>Rodzaj męzki.</i>	<i>Rodzaj żeński.</i>	<i>Rodzaj nijaki.</i>
1. Trzej trzy, czterej-ry	Trzy, cztery	Trzy, cztery
2. Trzech, czterech	Trzech, czterech	Trzech, czterech
3. Trzem, czterem	Trzem, czterem	Trzem, czterem
4. { Trzy, cztery { Trzech, czterech	jak 1-szy	jak 1-szy
5. jak 1-szy	jak 1-szy	jak 1-szy
6. Trzema, czterema	Trzema, czterema	Trzema, czterema
7. Trzech, czterech	Trzech, czterech	Trzech, czterech

III.

<i>Rodzaj męzki.</i>
1. —
2. Pięć, pięciu, ośm, ośmiu
3. Pięciu, pięciom, ośmiu, ośmiom
4. Pięć, pięciu, ośm, ośmiu
5. —
6. Pięcioma, ośmioma
7. Pięciu, ośmiu

Rodzaj żeński.

Rodzaj nijaki.

1.	—	—
2.	Pięć, ośm	Pięć, ośm
3.	Pięciu-om, ośmiu-om	Pięciu-om, ośmiu-om
4.	Pięć, ośm	Pięć, ośm
5.	—	—
6.	Pięcioma, ośmioma	Pięcioma, ośmioma
7.	Pięciu, ośmiu	Pięciu, ośmiu

Uwaga. Liczebniki pięć, ośm i im podobne nie mają 1-go i 5-go przypadku; — liczebnik *półtora*, np. *półtora korea*, *półtory kwarty* ma tylko przyp. 2-gi. — Liczebniki zakończone na *oje*, *oro*. — 1. Dwoje—troje, 2. dwojga—trojga, 3. dwojgu—trojgu, 4. dwoje—troje, 5. dwoje—troje, 6. dwojgiem—trojgiem, 7. dwojgu—trojgu, — tak samo czworo i inne.

4. Zaimek.

P. Co to jest zaimek?

O. Zaimek jestto część mowy odmienna, która zastępuje rzeczownik (imię), albo je określa, np. *Twoja* mama była *sama* w domu; ty wyszłaś z ojcem do miasta, więc *ciebie* nie zastałam.

P. Jaki jest podział zaimka?

O. Zaimek podług rozmaitego swego znaczenia bywa: osobowy, zwrotny, dzierżawczy, wskazujący, pytający, względny, nieoznaczony.

P. Co to jest zaimek osobowy? *osobowy*

O. Zaimek osobowy wyraża osobę działającą: *Ja śpiewam, ty grasz, a oni tańczą.*

ja ty on, ona, ono
my wy oni, one
<http://rcin.org.pl>

козбрапуе

P. Co wyraża zaimek zwrotny? *сiеbie*

O. Zaimek zwrotny oznacza, że czynność zwraca się na tę samą rzecz lub osobę, która ją wykonywa, np. Kochaj bliźniego, jak *сiеbie* samego. Już *сię* przeprosiły. Tu należy zaimek zwrotno-określny: *сам-а-о.*

P. Co wyraża zaimek dzierżawczy?

O. Zaimek dzierżawczy wyraża dzierżenie (posiadanie) jakiej rzeczy, np. Książka jest *moja*, pióro *twoje*, a zeszyt *ich*.

P. Co wyraża zaimek wskazujący?

O. Zaimek wskazujący określa bliżej, wskazuje jaką rzecz lub osobę, np. *Tamta* pani jest właścicielką *tego* domu.

P. Co oznacza zaimek pytający?

O. Zaimek pytający wyraża pytanie odnoszące się do jakiej rzeczy lub osoby, np. *Jakiej* lekcji uczysz się teraz? Za *coś* się na mnie rozgniewała? *Która* godzina?

P. Co oznacza zaimek względny?

O. Zaimek względny (łączy) wyraża zależność od wyrazu, do którego się odnosi i po którym zaraz następować powinien. Ten sam zaimek łączy zdania jedne z drugimi. — Zginęła mi książka, *którą* czytałaś, i *którą* bardzo chwaliłaś, co mię martwi.

P. Co wyraża zaimek nieoznaczony?

O. Zaimek nieoznaczony określa rzeczy lub

osoby, ale tylko ogólnie, np. *Któs* do drzwi zapukał, wyjrzałem, ale *nikogo* już nie było. *wikt*

Uwaga. Zaimki: *który-a-e, jaki-a-e, kto, co*, są to względni, to pytającymi. Są one względni, gdy odnoszą się do wyrazu poprzedniego, np.: Uczennica, *która* wypełniła swoje powinności, odbierze nagrodę. Zaimek *który-a-e, co, kto, jaki-a-e* jest pytającym, gdy oznacza pytanie i ma zaraz po sobie lub na końcu zdania pytajnik (?) np.: *Który* z tych panów jest twoim ojcem? Co? to ja miałam jej powiedzieć. *Jaki* dziś jest ładny dzień (względny). *Jaki* dziś jest dzień? (pytający).

P. Jakim odmianom podlegają zaimki?

O. Zaimki odmieniają się przez rodzaje, liczby, i przypadki.

P. Ile rodzajów mają zaimki?

O. Zaimki mają trzy rodzaje: męzki, żeński, nijaki.

P. Czy wszystkie zaimki odmieniają się przez rodzaje?

O. Niewszystkie, gdyż zaimki zwrotne, osobowe (oprócz on, ona, ono), niektóre nieoznaczone, oraz: kto, co, nie odmieniają się przez rodzaje, t. j. mają jednakowe na każdy rodzaj zakończenie, np. ja, my, ty, oni, i t. p.

P. Jak się nazywają te zaimki, które się odmieniają przez rodzaje, i te, które się nie odmieniają?

O. Zaimki, które się odmieniają przez rodzaje, zowią się przymiotnemi: mój-a-e, ten-a-o,

nasz-a-e, nasi, ów-a-o. Te zaś, które nie odmieniają się przez rodzaje, zowią się rzeczownikami: ja, ty, wy, my, ich, się, siebie.

P. Ile zaimek ma liczb?

O. Zaimek ma również dwie liczby: pojedynczą i mnogą.

P. Co wyraża zaimek w liczbie pojedynczej, a co w liczbie mnogiej?

O. Zaimek w liczbie pojedynczej wyraża, albo określa jedną tylko rzecz lub osobę, np. *Ja idę do ciebie. Ten ogród jest mojej ciotki.* Zaimek w liczbie mnogiej wyraża albo określa dwie lub więcej osób albo rzeczy. *My idziemy do was. Te ogrody należą do moich ciotek.*

P. Ile zaimek ma osób gramatycznych?

O. Zaimek ma trzy osoby na liczbę pojedynczą, i trzy na liczbę mnogą:—osoba pierwsza jest ta, która mówi: ja, my;—druga, — do której się mówi: ty, wy;—trzecia,—o której się mówi: on, oni, ona, one. *Ja* umiem już lekcję, a *ty* nauczyłaś się?

P. Ile zaimki mają przypadków?

O. Zaimki mają również siedm przypadków na liczbę pojedynczą i tyleż na liczbę mnogą.

Odmiana zaimków przez przypadki, liczby, rodzaje.

I.

Liczba pojedyncza.

	Osoba 1-sza.	2-ga.	3-cia.	3-cia.	3-cia.
1. Kto? (mówi)	Ja	Ty	On	Ona	Ono
2. do Kogo? (idą)	Mnie	Ciebie	Jego, go, niego	Jej, niej	jak mężki
3. Komu?	Mnie, mi	Tobie, ci	Jemu, mu, ku [niemu]	Jej, ku niej	jak mężki
4. Kogo?	Mnie, mię	Ciebie, cie	jak 2-gi	Ja	Je
5. Wołacz!	Ja!	Ty!	(On!)	(Ona!)	(Ono!)
6. Kim?	Mną	Tobą	Nim	Nią	Niém
7. { w, na o Kim? przy, po	Mnie	Tobie	Nim	Niej	Niém

Uwaga. Dla ułatwienia odmiany można dodawać słowa i przyimki.

Liczba mnoga.

	Osoba 1-sza.	2-ga.	3-cia.	3-cia.	Rodz. nijaki
1. Kto?	My	Wy	Oni	One	
2. od Kogo?	Nas	Was	Ich, nich	Ich, nich	
3. Komu?	Nam	Wam	Im, nim	Im, nim	
4. Kogo?	jak 2-gi	jak 2-gi	jak 2-gi	Je	
5. Wołacz!	My!	Wy!	(Oni!)	(One!)	
6. Kim?	Nami	Wami	Nimi	Niemi	
7. { w, na o Kim? przy, po	Nas	Was	Nich	Nich	jak rodzaj żeński.

II.

Liczba pojedyncza.

1. Kto?	—	nikt	co	nic
2. od Kogo?	siebie	nikogo	czego	niczego
3. Komu?	sobie	nikomu	czemu	niczemu
4. Kogo?	siebie, się	nikogo	co	nic
5. Kto!	—	nikt!	co!	nic!
6. Kim?	sobą	nikim	czém	niczém
7. { w, na, o Kim? przy, po,	na sobie	w nikim	po czém	przy niczém

Zaimki № II-gi jednakowe mają zakończenie na obiedwie liczby. Zaimek zwrotny się nie ma 1-go i 5-go przypadku.

III.

Liczba pojedyncza.

	<i>Rodzaj męzki.</i>	<i>Rodzaj żeński.</i>	<i>Rodzaj nijaki.</i>
1. Jaki-a-e? Który-a-e?	Ten, mój	ta, moja	to, moje
2. Jakiego-ej? Którego-ej?	tego, mojego	tej, mojej	tego, mojego
3. Jakiemu-ej? Któremu-ej?	temu, mojemu	tej, mojej	temu, mojemu
4. jak 1 lub 2-gi	jak 1-szy lub 2-gi	tę, moję	to, moje
5. Wołacz! jak 1-y	(ten! mój!)	(ta! moja!)	(to! mojej!)
6. Jakim-ej-ém? Którym-ej-ém?	tym, moim	tą, moją	tém, mojem
w, na, przy			
7. o Jakim-ej-ém? po Którym-ej-ém?	tym, moim	tej, mojej	tém, mojem

Liczba mnoga.

	<i>Rodzaj męzki.</i>	<i>Rodzaj żeński.</i>	<i>Rodzaj nijaki.</i>
1. Jacy? jakie? Którzy-e?	Ci, te, moi, moje	te, moje	
2. Jakich? Których?	tych, moich	tych, moich	
3. Jakim? Którym?	tym, moim	tym, moim	
4. jak 1-y lub 2-gi	jak 1-y lub 2-gi	te, moje	
5. Wołacz!	(ci, te! moi-jel)	(te! mojel)	
6. Jakimi-emi? Którymi-emi?	tymi-emi, moimi-emi	temi, mojemi	
w, na, przy			
7. o Jakich? po Których?	tych, moich	tych, moich	

jak rodzaj żeński.

5. S ł o w o.

P. Co to jest słowo?

O. Słowo jest część mowy odmienna, która wyraża ~~być, istnienie~~, np. modlić się, pracować, być, zostać, stać się, i t. d. Słowo nazywa się *czasownikiem* dla tego, że się odmienia przez czasy.

P. Jak się dzielą słowa?

O. Słowa dzielą się na: czynne, nijakie, zaimkowe, zwrotne, dokonane, niedokonane, częstotliwe, bierne.

P. Co to jest słowo czynne *przechodne*?

O. Słowo *czynne przechodne* jestto takie słowo, które wyraża, że czynność wykonywana przez jaką rzecz lub osobę przechodzi na inną; słowo czynne *przechodne* odpowiada na pytanie: kogo? co? np. Widzę co? kościół, — słyszę co? muzykę, gram, tańczę poloneza, mazura, polkę.

P. Co to jest słowo *nijakie*?

O. Słowo *nijakie* (*czynne nieprzechodne*) jestto takie słowo, które wyraża czynność, ale ta czynność nie przechodzi na żaden inny przedmiot, i nie odpowiada na pytanie: kogo? co? np. *Chodziłam* dziś bardzo daleko. Ptaki *fruwają* w powietrzu. Ryby *pływają* w wodzie. Tu nie mogę powiedzieć: kogo? co? *chodziłam*, kogo? co? *fruwają*, *pływają*.

P. Co to jest słowo *zwrotne*?

O. Słowo *zwrotne* jestto takie słowo, które oznacza, że czynność wypełniana zwraca się na rzecz lub osobę, która też czynność wykonywa. Słowo *zwrotne* powstaje ze słowa czynnego i zaimka *zwrotnego*: *się*, *siebie*, np. Najpierw *pojednajcie się*, a potem *będziecie się* lekcji *uczyły*. *Przekonałam się*, że ty *się* *lubisz* *chwalić*.

P. Co to jest słowo *zaimkowe*?

O. Słowo *zaimkowe* jestto takie słowo, które ma zawsze przy sobie zaimek *się*, *siebie*, i bez którego nie miałyby żadnego znaczenia, np. Jak ona *się* *pyszni*, że *się* *stała* *najpierwszą* *uczennicą*. *Śmiejcie się* ze mnie, *żem się* *omyliła*.

P. Jakaż jest różnica pomiędzy słowem *zwrotném*, a *zaimkowém*, skoro jedno i drugie ma przy sobie zaimek *się*, *siebie*?

O. Pomiedzy słowem *zwrotném*, a *zaimkowém* ta jest różnica, że słowo *zwrotne* może być użyte i bez zaimka, np. *Bawić* kogo, albo też *bawić się*, *siebie*, — *czesać się*, *czesać* kogo. Słowo *zaimkowe* może być użyte tylko z zaimkiem *się*, *siebie*. *Módl się*, *pracuj*, i *baw się* *przyzwoicie*. *Stać się*, *śmiać się*, *modlić się* — są słowa *zaimkowe*, bo nie można mówić: *stać*, *modlić*, *śmiać*, *pysznić* kogo? co?

P. Co to jest słowo *dokonane*?

O. Słowo *dokonane* jest takie słowo, które wyraża, że jakakolwiek czynność, byt, istnienie już się skończyło lub skończy się w przyszłości,

np. *Zmówcie* najpierw *pacierz*, a potem *zjecie* śniadanie.

P. Co to jest słowo *niedokonane*?

O. Słowo *niedokonane* jest takie słowo, które wyraża czynność wykonywaną, ale nie powiada, czy ta czynność będzie skończona lub nie, np. *Czytałam* wiele książek i *robiłam* kobiece roboty. W lecie *będę chodziła* na spacer.

P. Jaka jest różnica pomiędzy słowem *dokonanem* i *niedokonanem*?

O. Pomiedzy słowem *dokonanem* a *niedokonanem* najwyraźniejsza różnica jest ta, że słowo *dokonane* nie ma czasu *teraźniejszego*, słowo zaś *niedokonane* ma czas *teraźniejszy*, np. słowo: *napisać*, *zrobić* nie ma czasu *teraźniejszego*, — *pisac*, *robić* ma czas *teraźniejszy*.

P. Co to jest słowo *częstotliwe*?

O. Słowo *częstotliwe* jest, takie słowo, które wyraża, że jego czynność często się powtarzała, powtarza lub będzie powtarzać, np. *Jeździłam*, *jeżdżę* i *będę jeździć* do mojej przyjaciółki. *Mawiała* mi moja matka i *nauczała*, jak mam żyć na świecie.

P. Co to jest słowo *bierne*?

O. Słowo *bierne* jestto takie słowo, które wyraża czynność wywieraną na przedmiot czyli dopełnienie, którym jest wyraz odmienny użyty w czwartym przypadku. Słowo *bierne* powstaje z imiesłowu *biernego* i ze słowa: *być*, *zostać*, *stać się*, np. *Za dobre sprawowanie* i *pilność*

w naukach *byłam* dziś trzy razy *pochwaloną*, a ty za lenistwo *zostałaś skarconą*.

Uwaga. Słowa dokonane, niedokonane, częstotliwe, są nazwane przez niektórych autorów gramatyk *postaciami słów*; postać dokonana, postać niedokonana, postać częstotliwa.

P. Na jaką głoskę kończą się wyrazy bezokoliczne?

O. Wyrazy bezokoliczne kończą się pospolicie na spółgłoskę miękką *ć*, inne na spółgłoskę twardą *c. dz*, np. *szyc*, *stać*, *pić*, *jeść*, — *tłuc*, *wlec*, *ciec*, *strzydz*, *strzedz*.

P. Jakim odmianon podlega słowo?

O. Słowo odmienia się przez *osoby*, *tryby*, *czasy*, *rodzaje*.

P. Ile słowa mają osób gramatycznych?

O. Słowa mają trzy osoby gramatyczne na liczbę pojedynczą i trzy na liczbę mnogą.

Osoba 1-sza jest ta, która mówi: (ja) *piszę*, (my) *piszemy*,

„ 2-ga jest ta, do której się mówi: (ty) *piszesz*, (wy) *piszecie*,

„ 3-cia jest ta, o której się mówi: (on-a-o) *pisze*, (oni-e) *piszą*.

P. Czy zaimek osobowy musi być zawsze przy słowie wyrażony?

O. Słowa w języku polskim mają odmienne zakończenie na każdą osobę i dla tego nie potrzeba wyrażać zaimka osobowego, gdyż i bez niego możemy się dobrze zrozumieć, np. *Mamy* cztery

pory roku, które *następują* po sobie z kolei, a każda z nich *dostarcza* nam i przyjemności, i nieprzyjemności.

P. Czy wszystkie słowa odmieniają się przez osoby?

O. Niewszystkie — i takie słowa zowią się *niosobowemi*.

P. Jakieżto słowo jest *niosobowe*?

O. Słowo *niosobowe* jest takie słowo, które ma tylko osobę trzecią liczby pojedynczej lub mnogiej, np. Grzmi, błyska się, zdarza się wypadek, lub zdarzają się wypadki, — czytano, czytało się, widziało się, — dobrze się spało, tańczyło, bawiło.

P. Od czego pochodzi osoba pierwsza liczby mnogiej w czasie teraźniejszym?

O. Osoba pierwsza liczby mnogiej w czasie teraźniejszym pochodzi od osoby 3-ej liczby pojedynczej przez dodanie zaimka osobowego *my*, np. (on-a-o) powiada, (my) powiadamy, — (on-a-o) pisze, (my) piszemy, — mówi, mówimy, — słyszy, słyszymy.

P. Co to znaczy odmiana słowa przez *tryby*?

O. Odmiana słowa przez *tryby* jestto sąd wydawany słowem o rzeczach lub osobach w różny sposób.

P. Ile słowa mają trybów czyli sposobów wydawania sądu?

O. Słowa mają cztery tryby: oznajmujący, rozkazujący, warunkowy, życzący.

P. Co oznacza wyraz *bezokoliczny*?

O. Wyraz *bezokoliczny* nie wyraża żadnej okoliczności, oznacza, że działanie wykonywa się machinalnie, np. Brzydko jest dużo *mówić*, i *zajmować się* osobami, gdy sobie tego nie życzą, *szkodzić* im, lub je *obmawiać*. Tu słowa *mówić*, *zajmować się*, *szkodzić*, *obmawiać*, nie wyrażają ani miejsca, ani czasu, ani osoby.

P. Co wyraża tryb *oznajmujący*?

O. Tryb *oznajmujący* oznajmia która z trzech osób i w jakim czasie wykonywa czynność, np. *Uczę się* lekcji, *uczyłam* lub *nauczyłam się* lekcji, *będę się* uczyła lub *nauczę się* lekcji. Tryb *oznajmujący* obejmuje trzy czasy i wszystkie trzy osoby w liczbie mnogiej i pojedynczej.

P. Co wyraża tryb *rozkazujący*?

O. Tryb *rozkazujący* wyraża rozkaz, polecenie dane komuś dla wypełnienia jakiej czynności, np. *Czytaj uważnie*, *przeczytajcie* tę książkę, *niech czytają* uważnie. Tryb *rozkazujący* nie ma 1-szej osoby liczby pojedynczej.

P. Co wyraża tryb *warunkowy*?

O. Tryb *warunkowy* wyraża warunek, zależność jednego słowa od drugiego, np. *Czytałabym* powieść, gdybyście słuchały. *Tańczyłybyśmy*, gdyby była muzyka.

P. Co wyraża tryb *życzący*?

O. Tryb *życzący* wyraża życzenie, pragnienie, np. *Życzę* ci zdrowia i pomyślności. O! *gdy-*

by się spełniło twoje życzenie. *Bodajbyście mówiły* prawdę.

P. Czy słowo w dwóch ostatnich trybach ma odmienne zakończenie od innych trybów?

O. Słowo w dwóch ostatnich trybach, t. j. *warunkowym* i *życzącym* nie ma odmiennego zakończenia, gdyż powstaje ze słowa czasu przeszłego, ze przyrostków osobowych: *m, ś, ście, śmy*, i spójników: *że, aby, oby, jeżeli, jeżeli, gdyby*.

P. Co to jest odmiana słowa przez czasy?

O. Odmiana słowa przez *czasy*, jestto wyrażenie tego czasu, w którym odbywa się czynność, byt, istnienie.

P. Ile jest głównych czasów?

O. Głównych czasów jest trzy: *teraźniejszy, przeszły, i przyszły*, np. *Przędę* nici ze lnu, (płóciennik) *tkacz zrobił* z nici płótno, które *wybieli* się na łące przez polewanie wodą.

P. Kiedy słowo jest w czasie *teraźniejszym*?

O. Słowo jest w czasie *teraźniejszym*, gdy czynność wykonywa się teraz, w tej chwili, np. *Znaczę* chustki, — ona ładnie *haftuje*. *Stoją* na deszczu i *mokną*. *Dzieci idą* do szkoły.

P. Kiedy słowo jest w czasie *przeszłym*?

O. Słowo jest w czasie *przeszłym*, gdy oznacza, że jego czynność już minęła, np. *Przyszłyśmy* z kościoła, mamy cały dzień święto, bo *wczoraj zrobiłyśmy* wszystkie lekcye.

P. Kiedy słowo jest w czasie *przyszłym*?

O. Słowo jest w czasie *przyszłym*, gdy ozna-

cza, że jego czynność dopiero nastąpi, np. *Będę rysowała* piękną okolicę, — później *nauczę się* malować. Moja siostra jak *skończy* pensyę, *nauczy się* krawiecczynny.

Uwaga. W polskim języku używamy niekiedy zamienni, — bierzemy jaki czas lub tryb zamiast innego, np.: Hej! woźnica, *wytoczyć* spiesznie powóz i konie *zaprzęgać*, zamiast: *wytocz* powóz i konie *zaprzęż*. Podróżując przed rokiem — *przybywam* do zajazdu i tam noc *przepędzam*, zamiast: *przybyłem*, *przepędziłem*.

P. Co to jest odmiana słowa przez *rodzaje*?

O. Odmiana słowa przez *rodzaje* jestto oznaczenie jakiego rodzaju jest osoba lub rzecz, która wykonywa czynność, która oznacza byt, istnienie słowem wyrażone.

P. Ile słowo ma rodzajów?

O. Słowo ma trzy rodzaje: *męzki*, *żeński*, *nijaki*.

<i>Rodzaj</i> <i>męzki</i> .	<i>Rodzaj</i> <i>żeński</i> .	<i>Rodzaj</i> <i>nijaki</i> .
Rysowałem	rysowałam	jak <i>męzki</i> lub <i>żeński</i>
Rysowałeś	rysowałaś	— —
Rysował	rysowała	rysowało
Rysowaliśmy	rysowałyśmy	jak <i>męzki</i> lub <i>żeński</i>
Rysowaliście	rysowałyście	— —
Rysowali	rysowały	— —
Będę)	będę)	jak <i>męzki</i> lub <i>żeński</i>
Będziesz) <i>ryso-</i>	będziesz) <i>ryso-</i>	— —
Będzie) <i>wal</i>	będzie) <i>wala</i>	będzie rysowało
Będziemy)	będziemy)	jak <i>męzki</i> lub <i>żeński</i>
Będziecie)	będziecie)	— —
Będą) <i>ryso-</i>	będą) <i>wali</i>	— —

P. Czy w każdym czasie słowo uwidocznia swój rodzaj?

O. Słowa niedokonane w czasie teraźniejszym, a dokonane w czasie przyszłym kończą się jednakowo na wszystkie trzy rodzaje. Po zakończeniu więc rodzaju poznać nie można, trzeba w tym razie uważać na inne wyrazy odmienne w zdaniu będące.

Czas teraźniejszy słowa niedokonanego.

<i>Rodzaj męzki.</i>	<i>Rodzaj żeński.</i>	<i>Rodzaj nijaki.</i>
(Ja) wyglądam		
(Ty) wyglądasz		
(On) wygląda	(ona)	(ono)
(My) wyglądamy		
(Wy) wyglądacie		
(Oni) wyglądają		
	jak rodz. męz.	jak rodz. męz.

Czas przyszły słowa dokonanego.

<i>Rodzaj męzki.</i>	<i>Rodzaj żeński.</i>	<i>Rodzaj nijaki.</i>
(Ja) wyjrzę		
(Ty) wyjrzysz		
(On) wyjrzy	(ona)	(ono)
(My) wyjrzymy		
(Wy) wyjrzycie		
(Oni) wyjrzą		
	jak rodz. męz.	jak rodz. męz.

Słowo posilkowe być.

Wyraz bezokoliczny.

Być.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

Czas przeszły.

<i>Rodz. m.</i>	<i>żeń.</i>	<i>nij.</i>	<i>Rodz. męz.</i>	<i>żeński.</i>	<i>nijaki.</i>
Jestem			byłem	byłam	jak m. lub ż.
Jesteś	<i>meż.</i>		byłeś	byłaś	— —
Jest			był	była	było
Jesteśmy			byliśmy	byłyśmy	jak m. lub ż.
Jesteście			byliście	byłyście	— —
Są	<i>jak</i>	<i>rodz. męz.</i>	byli	były	— —

Czas przyszły.

Tryb rozkazujący.

<i>Rodz. męz.</i>	<i>żeński.</i>	<i>nijaki.</i>	<i>Rodz. męz.</i>	<i>żeński.</i>	<i>nijaki.</i>
Będę			—		
Będziesz			Bądź		
Będzie	<i>tak samo</i>		Niech będzie	<i>tak samo</i>	<i>tak samo</i>
Będziemy		<i>tak samo</i>	Bądźmy		
Będziecie	<i>tak samo</i>	<i>tak samo</i>	Bądźcie	<i>tak samo</i>	<i>tak samo</i>
Będą			Niech będą.		

Tryb warunkowy.

<i>Rodzaj męzki.</i>	<i>Rodzaj żeński.</i>	<i>Rodzaj nijaki.</i>
Byłbym	byłabym	jak męz. lub żeń.
Byłbyś	byłabyś	— —
Byłby	byłaby	byłoby
Bylibyśmy	byłybyśmy	jak męz. lub żeń.
Bylibyście	byłybyście	— —
Byliby	byłyby	— —

Tryb życzący.

<i>Rodzaj męzki.</i>	<i>Rodzaj żeński.</i>	<i>Rodzaj nijaki.</i>
Obym był	obym była	jak męz. lub żeń.
Obyś —	obysź —	— —
Oby —	oby —	oby było
Obyśmy byli	obyśmy byli	jak męz. lub żeń.
Obyście —	obyście —	— —
Oby —	oby —	— —

Uwaga. W skład trybu warunkowego i życzącego wchodzi słowo z czasu przeszłego i spójnik.

P. Ile jest konjugacyj (odmiennych zakończeń na słowa)?

O. Konjugacyj jest cztery podług 4-ch zakończeń.

P. Po czém poznajemy, do której konjugacji należy jakie słowo?

O. Do której konjugacji należy jakie słowo, poznajemy po ostatniej samogłosce osoby 3-ej liczby pojedynczej,—w słowach niedokonanych poznajemy to po czasie teraźniejszym, w słowach dokonanych po czasie przyszłym. Słowa kończące się na *a* należą do konjugacji 1-ej, na *e* należą do konjugacji 2-ej, zakończone na *i* — do 3-ej, na *y* — do 4-ej.

Konjugacja 1-sza	2-ga	3-cia	4-ta
— a.	— e.	— i.	— y.
Wola	szyje	pali	gwarzy
Czyta	pisze	chodzi	trzeszezy
Słucha	ceruje	mówi	głuszy
Śpiewa	kwitnie	cedzi	płoszy

P. Jakim sposobem możemy dojść, do której konjugacyi należy jakie słowo?

O. Do słowa trzeba dodać zaimek (on, ona, ono) *chucha* (on-a-o) *myje*, — *myśli*, — *patrzy*.

Wzory odmian słów (konjugacyj).

Odmiana I-sza.

Wyraz bezokoliczny.

Słuchać — u, wy, pod — usłuchać, wysłuchać itp.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

Rodzaj męzki.

Rodzaj żeński.

Rodzaj nijaki.

Słucham

Słuchasz

Słucha

Słuchamy

Słuchacie

Słuchają

jak
rodz. męz.

jak
rodz. męz.

Czas przeszły.

Słuchałem

Słuchałeś

Słuchał

Słuchaliśmy

Słuchaliście

Słuchali

słuchałam

słuchałaś

słuchała

słuchałyśmy

słuchałyście

słuchały

jak męzki lub żeń.

— —

słuchało

jak męzki lub żeń.

— —

— —

ten sam czas nieosobiście.

Słuchano

—

—

Czas przyszły.

Będę)	będę)	jak mężki lub żeń.
Będziesz)	będziesz)	— —
Będzie)	będzie)	będzie słuchało
Będziemy)	będziemy)	jak mężki lub żeń.
Będziecie)	będziecie)	— —
Będą)	będą)	— —

) słuchał
) słuchali
) słuchała
) słuchali

ten sam czas.

Słuchać będę		
Słuchać będziesz	tak samo	tak samo
Słuchać będzie		
Słuchać będziemy		
Słuchać będziecie		
Słuchać będą		

Tryb rozkazujący.

Słuchaj		
Niech słucha	tak samo	tak samo
Słuchajmy		
Słuchajcie		
Niech słuchają		

Tryb warunkowy.**Czas terażniejszy lub przyszły.**

Słuchałbym	słuchałabym	jak męż. lub żeń.
Słuchałbyś	słuchałabyś	— —
Słuchałby	słuchałaby	słuchałoby
Słuchalibyśmy	słuchalibyśmy	jak męż. lub żeń.
Słuchalibyście	słuchalibyście	— —
Słuchaliby	słuchaliby	— —

Czas przeszły.

Byłbym słuchał	byłabym słuchała	jak męz. lub żeń.
Byłbyś —	byłabyś —	— —
Byłby —	byłaby —	byłoby słuchało
Bylibyśmy słuchali	byłybyśmy	jak męz. lub żeń.
Bylibyście —	byłybyście	
Byliby —	byłyby	— —

Tryb życzący.

Obym słuchał	obym słuchała	jak męz. lub żeń.
Obyś —	obyś —	— —
Oby —	oby —	oby słuchało
Obyśmy słuchali	obyśmy słuchały	jak męz. lub żeń.
Obyście —	obyście —	— —
Oby —	oby —	— —

Uwaga. Przyimki przy wyrazach bezokolicznych służą do tworzenia słów dokonanych. Przy odmianie słowa można do każdej odmiany dodawać rzeczownik.

Odmiana (konjugacja) 2-ga.**Wyraz bezokoliczny.**

Pić { u, do, za
na, prze upić, dopić, wypić i t. d.

Tryb oznajmujący.**Czas teraźniejszy.**

<i>Rodzaj męzki.</i>	<i>Rodzaj żeński.</i>	<i>Rodzaj nijaki.</i>
Piję		
Pijesz		
Pije		
Pijemy		
Pijecie		
Piją	jak rodz. męz.	jak rodz. męz.

Czas przeszły.

Pilem	piłam	jak męz. lub żeń.
Pileś	piłaś	— —
Pił	piła	pilo
Piliśmy	piłyśmy	jak męz. lub żeń.
Piliście	piłyście	— —
Pili	piły	— —

ten sam czas nieosobiście.

Pito	—	—
------	---	---

Czas przyszły.

Będę pił	będę piła	jak męz. lub żeń.
Będiesz —	będiesz —	— —
Będzie —	będzie —	będzie piło
Będziemy pili	będziemy piły	jak męz. lub żeń.
Będziecie —	będziecie —	— —
Będą —	będą —	— —

ten sam czas.

Pić będę	jak rodz. męz.	jak rodz. męz.
Pić będziesz		
Pić będzie		
Pić będziemy		
Pić będziecie		
Pić będą		

Nieosobiście.

Będzie się piło. Będzie się pić

Tryb rozkazujący.

—	jak rodz. męz.	jak rodz. męz.
Pij		
Niech pije		
Pijmy		
Niech piją		

Tryb warunkowy.

Czas terażniejszy lub przyszły.

Piłbym	piłabym	jak męz. lub żeń.
Piłbyś	piłabyś	— —
Piłby	piłaby	piłoby
Pilibyśmy	piłybyśmy	jak męz. lub żeń.
Pilibyście	piłybyście	— —
Piliby	piłyby	— —

Czas przeszły.

Byłbym pił	byłabym piła	jak męz. lub żeń.
Byłbyś —	byłabyś —	— —
Byłby —	byłaby —	byłoby piło
Bylibyśmy pili	byłybyśmy piły	jak męz. lub żeń.
Bylibyście —	byłybyście —	— —
Byliby —	byłyby —	— —

Tryb życzący.

Obym pił	obym piła	jak męz. lub żeń.
Obyś —	obyś —	— —
Oby —	oby —	oby piło
Obyśmy pili	obyśmy piły	jak męz. lub żeń.
Obyście —	obyście —	— —
Oby —	oby —	— —

Odmiana 3-cia (konjugacya)

Wyraz bezokoliczny.

Mówić { z, do, od
przy, prze, odmówić, przymówić się i t. d.

Tryb oznajmujący.**Czas terażniejszy.**

<i>Rodzaj męzki.</i>	<i>Rodzaj żeński.</i>	<i>Rodzaj nijaki.</i>
Mówię	jak rodz. męż.	jak rodz. męż.
Mówisz		
Mówi		
Mówimy		
Mówicie		
Mówią		

ten sam czas nieosobiście.

Mówi się — —

Czas przeszły.

Mówiłem	mówiłam	jak męz. lub żeń.
Mówiłeś	mówiłaś	— —
Mówił	mówiła	mówiło
Mówiliśmy	mówiłyśmy	jak męz. lub żeń.
Mówiliście	mówiłyście	— —
Mówili	mówiły	— —

ten sam czas nieosobiście.

Mówiono Mówiło się — —

Czas przyszły.

Będę	mówił	będę	mówiła	jak męz. lub żeń.
Będziesz	—	będziesz	—	— —
Będzie	—	będzie	—	będzie mówiło
Będziemy	mówili	będziemy	mówiły	jak męz. lub żeń.
Będziecie	—	będziecie	—	— —
Będą	—	będą	—	— —

ten sam czas.

Mówić będę		
Mówić będziesz		
Mówić będzie		
Mówić będziemy		
Mówić będziecie		
Mówić będą	jak rodz. męz.	jak rodz. męz.

ten sam czas nieosobiście.

Będzie się mówiło. Będzie się mówić.

Tryb rozkazujący.

Mów		
Niech mówi		
Mówmy		
Mówcie		
Niech mówią	jak rodz. męz.	jak rodz. męz.

Tryb warunkowy.**Czas teraźniejszy lub przyszły.**

Mówiłbym	mówiłabym	jak męz. lub żeń.
Mówiłbyś	mówiłabyś	— —
Mówiłby	mówiłaby	mówiłoby
Mówilibyśmy	mówiłybyśmy	jak męz. lub żeń.
Mówilibyście	mówiłybyście	— —
Mówiliby	mówiłyby	— —

Czas przeszły.

Byłbym mówił	byłabym mówiła	jak męz. lub żeń.
Byłbyś —	byłabyś —	— —
Byłby —	byłaby —	byłoby mówiło

Bylibyśmy mówili	byłybyśmy mówiły	jak męz.	lub żeń.
Bylibyście —	byłybyście —	—	—
Byliby —	byłyby —	—	—

Tryb życzący.

Obym mówił	obym mówiła	jak męz.	lub żeń.
Obyś —	obyś —	—	—
Oby —	oby —	oby mówiło	
Obyśmy mówili	obyśmy mówiły	jak męz.	lub żeń.
Obyście —	obyście —	—	—
Oby —	oby —	—	—

Odmiana 4-ta (konjugacja).

Wyraz bezokoliczny.

Dyszeć	{ z, wy,	zdyszeć, wydyszeć.
--------	-------------	--------------------

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

<i>Rodzaj męzki.</i>	<i>Rodzaj żeński.</i>	<i>Rodzaj nijaki.</i>
Dyszę		
Dyszysz		
Dyszysz		
Dyszymy		
Dyszycie		
Dyszą		
	jak rodz. męz.	jak rodz. męz.

Czas przeszły.

Dyszałem	dyszałam	jak męz.	lub żeń.
Dyszałeś	dyszałaś	—	—
Dyszał	dyszała	dyszało	
Dyszeliśmy	dyszałyśmy	jak męz.	lub żeń.
Dyszeliście	dyszałyście	—	—
Dyszeli	dyszały	—	—

Nieosobiście.

Dyszano

Czas przyszły.

Będę	dyszał	będę	dyszała	jak	męż. lub	żeń.
Będziesz	—	będziesz	—	—	—	—
Będzie	—	będzie	—	będzie	dyszało	
Będziemy	dyszeli	będziemy	dyszały	jak	męż. lub	żeń.
Będziecie	—	będziecie	—	—	—	—
Będą	—	będą	—	—	—	—

albo:

Dyszeć	będę		
Dyszeć	będziesz	jak	rodz. męż.
Dyszeć	będzie		
Dyszeć	będziemy		
Dyszeć	będziecie		
Dyszeć	będą	jak	rodz. męż.

Tryb rozkazujący.

Dysz	—		
Niech dyszy		jak	rodz. męż.
Dyszmy			
Dyszcie			
Niech dyszą		jak	rodz. męż.

Tryb warunkowy.**Czas teraźniejszy lub przyszły.**

Dyszałbym	dyszałabym	jak	męż. lub	żeń.
Dyszałbyś	dyszałabyś	—	—	
Dyszałby	dyszałaby	dyszałoby		
Dyszelibyśmy	dyszałybyśmy	jak	męż. lub	żeń.
Dyszelibyście	dyszałybyście	—	—	
Dyszeliby	dyszałyby	—	—	

Czas przeszły.

Byłbym dyszał	byłabym dyszała	jak męż. lub żeń.
Byłbyś —	byłabyś —	— —
Byłby —	byłaby —	byłoby dyszało
Bylibyśmy dyszeli	byłybyśmy	jak męż. lub żeń.
Bylibyście —	byłybyście	— —
Byliby —	byłyby	— —

Tryb życzący.

Obym dyszał	obym dyszała	jak męż. lub żeń.
Obyś —	obyś —	— —
Oby —	oby —	oby dyszało
Obyśmy dyszeli	obyśmy dyszały	jak męż. lub żeń.
Obyście —	obyście —	— —
Oby —	oby —	— —

Uwaga. W języku polskim są jeszcze słowa *nieforemne* i *ułonne*. Pierwszém jest takie słowo, które tworzy się nie po dług zasady wyżej podanej, np.: Nie mieć, nie być — niema, (zamiast nie jest), nie było, nie będzie, — zmienia nawet pierwotne głoski. Jeść, jem, jadłem, będę jadł. Słowem *ułonném* jest takie słowo, które nie ma wszystkich odmian gramatycznych, zatem wszystkie słowa nieosobiste, słowa niedokonane i słowa zwrotne są słowami ułonnemi.

6. Imiesłów.

P. Co to jest *imiesłów*?

O. Imiesłów jestto część mowy odmienna, która pochodzi od słowa i od niego otrzymuje znaczenie, a odmienia się jak przymiotnik.

P. Jaki jest główny podział imiesłowu?

O. Imiesłów dzieli się głównie na odmienny i nieodmienny (zwyczajny i osobliwy).

P. Daj bliższe określenie o imiesłowie odmiennym i nieodmiennym?

O. Imiesłowem odmiennym jest ten, którego zakończenie zmienia się rozmaicie. Tu należy imiesłów czynny kończący się na *ący, ąca, ące*. Zostałam: Ojca *modlącego* się, matkę *kłęczącą*, dzieci *żegnające* się. Imiesłów bierny kończący się na: *ny-na-ne, ty-ta-te*. List jest już *napisany* i marka *przylepiona*. *Ściete* drzewo nie da już owocu. Imiesłów nijaki (nieprzechodny) kończący się na: *ły-ła-łe*. W jesieni opadają z drzew *pożółkłe* i *zwiedłe* liście.

P. Na co się kończy imiesłów nieodmienny?

O. Imiesłów nieodmienny kończy się na: *ąc, szy*. *Kopiąc* ziemię, pracujący znajdują często przedmioty starożytne, a *znalazłszy*, niszczą bezwiednie.

P. Od czego powstaje imiesłów czynny odmienny i nieodmienny?

O. Imiesłów czynny odmienny kończący się na. *ący-ąca-ące*, i nieodmienny na: *ąc*, pochodzą od osoby 3-ej liczby mnogiej czasu teraźniejszego, np. (oni, one) *sieją, siejący-ca-cych, siejąc; orzą, orżącym, orżące, orżąc*. Imiesłów czynny nieodmienny czasu przeszłego zakończony na: *szy*, powstaje od osoby 3-ej liczby pojedynczej czasu przeszłego rodz. męskiego: (on) *zajął, zająwszy; zdarł, zdarłszy*. Tu zachodzi zmiana zgłosek końcowych.

Uwaga. Nie można mówić *trzaskący*, ale: *trzaskający*, *trzaskająca*, *traskające* (mróz, ściana, gonty). Jest jeszcze imiesłów posiłkowy, który jest rzeczywiście słowem czasu przeszłego: *plółł, jadł, mówił, gryzł*. Imiesłów nieodmienny *ąc* zwany jest *współczesnym*,—imiesłów odmienny zakończony na *ący-a-e* policzony jest do przymiotników.

P. Jakim odmianom podlega imiesłów?

O. Imiesłów odmienia się przez *rodzaje, liczby, przypadki*.

P. A przez czasy odmienia się imiesłów?

O. Imiesłów nie odmienia się przez czasy; odmienia się tylko słowo, które mu towarzyszy, np. *Dziś byłam, jestem i cały dzień będę śpiącą*. *Zastałem, zastaję, zastanę go zawsze czytającego*.

Odmiana imiesłowu przez rodzaje, liczby, przypadki.

I. Imiesłów czynny.

Liczba pojedyncza.

<i>Rodzaj męzki.</i>	<i>Rodzaj żeński.</i>	<i>Rodzaj nijaki.</i>
1. Dający	dająca	dające
2. Dającego	dającej	dającego
3. Dającemu	dającej	dającemu
4. Jak 1 lub 2-gi	dającą	jak 1-szy
5. Wołacz!	jak 1-szy	—
6. Dającym	dającą	dającym
7. { w, na, o Dającym przy, po,	dającej	—

Uwaga. Do przypadków można dodawać rzeczowniki.

Liczba mnoga.

1.	Dający-ce	dające
2.	Dających	dających
3.	Dającym	dającym
4.	Dające-cych	jak 1-szy
5.	Wołacz!	—
6.	Dającym	dającym
7.	{ w, na,
o Dających
przy, po,	dających

jak rodzaj żeński

II. Imięstów bierny.*Liczba pojedyncza.*

	<i>Rodzaj męzki.</i>	<i>Rodzaj żeński.</i>	<i>Rodzaj nijaki.</i>
1.	Dany	dana	dane
2.	Danego	danej	danego
3.	Danemu	danej	danemu
4.	Jak 1 lub 2-gi	daną	jak 1-szy
5.	Wołacz!	jak 1-szy	—
6.	Danym	daną	daném
7.	{ w, na,
o Danym
przy, po,	danej	daném

Liczba mnoga.

1.	Dani-ne	dane
2.	Danych	danych
3.	Danym	danym
4.	Dane-nych	dane
5.	Wołacz!	jak 1-szy
6.	Danym	danym
7.	{ w, na,
o Danych
przy, po,	danych

jak rodzaj żeński

III. Imięstów nijaki (nieprzechodny)

Liczba pojedyncza.

<i>Rodzaj męzki.</i>	<i>Rodzaj żeński.</i>	<i>Rodzaj nijaki.</i>
1. Zwiędły	zwiędła	zwiędłe
2. Zwiędłego	zwiędłej	zwiędlego
3. Zwiędłemu	zwiędłej	zwiędłemu
4. Jak 1 lub 2-gi	zwiędłą	jak 1-szy
5. Wołącz!	jak 1-szy	jak 1-szy
6. Zwiędłym	zwiędłą	zwiędłym
7. { w, na, o Zwiędłym przy, po,	zwiędłej	—

Liczba mnoga.

1. Zwiędli-łe	zwiędłe
2. Zwiędłych	zwiędłych
3. Zwiędłym	zwiędłym
4. jak 1 lub 2-gi	jak 1-szy
5. Wołącz!	—
6. Zwiędłym	zwiędłym
7. { w, na, o Zwiędłych przy, po,	zwiędłych

jak rodzaj żeński

CZĘŚCI MOWY NIEODMIENNE.

7. Przysłówek.

P. Co to jest przysłówek?

O. *Przysłówek* jestto część mowy nieodmienna, która określa przymiotnik, inny przy-

słówek, lecz najczęściej słowo,—i ztąd otrzymała nazwisko, np. Ten obraz jest *bardzo* ładny. Dziś jest *dosyć* ciepło na dworze. Kto *prędko* robi, ten *prędko* je.

P. Na jakie pytania odpowiadają przysłówki?

O. Przysłówki odpowiadają na pytania innych przysłówek: gdzie, kiedy, jak, ile?

P. Wymień choć niektóre przysłówki?

O. Czy? kiedy? gdzie? jak? zkad? póki?—tak, zaiste, zaprawdę, istotnie,—nie, wcale, bynajmniej,—dziś, teraz, jutro, zaraz,—rankiem, nocą, świtem, zmierzchem, dniem, wieczorem,—tu, owdzie, tam, wszędzie, nigdzie, polem, lasem,—naprzód, potem, dalej,—nareszcie, wkrótce, popierwsze, powtóre,—cudnie, grzecznie, dobrze, mile, źle, przyjemnie, (niegrzecznie, niemile),—piórem, żółwiem, strzałą, piorunem,—równie, tak, jak, dosyć, zbyt, prawie, niemal, wiele, ile, nadto, tyle, tylko,—dwukrotnie, potrójnie, podwójnie, poczwórnice, i t. d.

Uwaga. Różnych znaczeń przysłówkowych czyli ich okoliczności, oddzielonych tu kręseczką poziomą, nie wymieniam, gdyż uważam, że dla dzieci, które dopiero zaczynają uczyć się gramatyki, byłoby to zamiast korzyści, utrudnieniem niepotrzebnem.

P. Czy przysłówki jako część mowy nieodmienna żadnej nie podlegają odmianie?

O. Przysłówki, chociaż są częścią mowy nieodmienną, odmieniają się przez *stopnie*, których jest trzy: *równy*, *wyższy*, *najwyższy*.

P. Czy wszystkie przysłówki odmieniają się przez stopnie?

O. Niewszystkie, ale tylko przysłówki przymiotne, t. j. te, które pochodzą od przymiotników.

Przymiotniki:

przysłówki:

Cienki

cienko, cienie, najcienie

Biały

biało, bielej, najbielej

Pełen

pełno, pełniej, najpełniej.

P. Jak powstają stopnie wyższe przysłówek?

O. Stopień wyższy przysłówka powstaje ze stopnia równego przez zamianę końcówki na zgłoskę *ej* lub *iej*,—stopień najwyższy powstaje ze stopnia wyższego przez przybranie na przedzie zgłoski *naj*, np. Przyszłam już późno na pensję, ale moja koleżanka N. przyszła jeszcze później, a koleżanka Z. najpóźniej.

P. Jakie są jeszcze przysłówki?

O. Są jeszcze przysłówki nieforemne, tak nazwane, że stopnie wyższe nie powstają według wyżej podanej zasady, np.

dobrze, lepiej, najlepiej

lekko, lżej, najlżej

źle, gorzej, najgorzej.

P. Co powiesz o przysłówku przeczącym *nie*?

O. Jeżeli przysłówek przeczący *nie* jest przy takim wyrazie, z którym jedno tworzy wyrażenie, natenczas zrasta się z nim, t. j. pisze

się razem, np. *nieprzyjaciel*, *niewidoma*, *niemowlę*, *nieco*, *nieraz*. Gdy przysłówek *nie* jest przy takim słowie, które nie używa się twierdząco, wtedy również pisze się razem, np. *niecierpliwie* się, *znenawidzieć*, *niedomagać*, *znieważać*, *niema* (go) zamiast: nie jest. Ostatnie wyrażenie nie używa się przecząco, a słowa: *domagać*, *cierpliwie*, *nawidzieć*, i t. p. nie używają się twierdząco.

8. Przyimek.

P. Co to jest *przyimek*?

O. *Przyimek* jestto część mowy nieodmiennej, która pisze się przy imieniu, zaimku lub imiesłowie i pomaga do wyrażenia różnych względów, jakie samém przypadkowaniem nie można oznaczyć. Słowa dokonane tworzą się przez przybranie przyimka, z którym piszą się razem. Byłam *w* kościele, idę *w* pole, chodzę *po* zielonej łące, zrywam kwitnące roślinki *przy* twoim ogrodzie.

P. Jakie części mowy podciągamy pod ogólny wyraz *imię*?

O. Pod ogólny wyraz *imię* podciągamy: *rzeczownik*, *przymiotnik*, *liczebnik*, t. j. imię rzeczowne, imię przymiotne, imię liczebne.

P. Wymień niektóre przyimki?

O. Do, od, z, (ze) dla, bez, prócz, oprócz, mimo, koło, około, pośród, wśród, naprzeciw,

podług, według, zamiast, blisko, u, względem, — ku, przeciw, przeciwko, wbrew, gwoli, — na, za, pod, nad, przed, w, o, między, pomiędzy, — z, (ze) za, przed, nad, pod, między, pomiędzy, — w, (we), o, na, przy, po.

P. Czy przyimki piszą się razem z wyrazami, do których należą, czy osobno?

O. Jeżeli przyimek jest przy którymkolwiek innym wyrazie, z którym tworzy jedno wyrażenie, wtenczas zrasta się z nim, np.: wodzić, zwodzić, dowodzić, odwodzić, przewodzić, przywodzić, zawodzić; — brać, zabrać, zebrać, przybrać, — leśny, nadleśny, podleśny, morze, pomorze, podmorze, morski, nadmorski.

Uwaga. Rządu przyimków, jaki wywierają na przypadki nie wyraziłam, ale według przypadków pooddzielałam kreskami, a to dla tej samej przyczyny jak w uwadze str. 64.

9. Spójnik.

P. Co to jest *spójnik*?

O. *Spójnik* jestto część mowy nieodmienna, która spaja czyli łączy wyrazy lub zdania, np. Rodzice i Jaś pójdą na wieczór, a Brońcia i Klimcia zostaną w domu, bo są jeszcze maleńkie.

P. Wymień niektóre spójniki?

O. Tudzież, i, też, także, oraz, nadto, nie tylko, — lecz, ale, lub, albo, czyli, czyto, bądźto, ni, ani, już, jużto, — tak, jak, im, tém, niż, niżeli, niżli, aniżeli, — choć, chociaż, lub, lubo,

albo, atoli, jednak, przecie, wszakże, zaś, wszelako, raczej, — bo, bowiem, albowiem, ponieważ, gdy, że, aże, — a, przeto, tedy, zatem, więc, — jeśli, jeżeli, gdyby, — to, toby, więcby, — otóż, owóż, wszakże, jakoż, — gdy, jak, — że, iż, iżby, aby, oby, żeby, — niech, niechaj.

Uwaga. Względów, jakie spójniki wyrażają, nie wymieniam dla teźże przyczyny, jaką podałam na str. 64. Dla rozróżnienia względów, pooddzielałam spójniki kreską poziomą.

10. Wykrzyknik.

P. Co to jest *wykrzyknik*?

O. *Wykrzyknik* jestto część mowy nieodmienna, która wyraża radość, żal, gniew, smutek, rozpacz, przestach, np. O! hej! hola! ha! hura! hejże! ach! aha! niestety! na bok! z drogi! Wykrzyknik od głośniejszego wymawiania otrzymał nazwisko. Jakaż ja jestem szczęśliwa! O biada ci sieroto!

P. Czy tylko te wyrazy mogą być wykrzyknikami?

O. Nietylko te, ale każdy wyraz niezależnie od innych użyty i głośniej wymówiony, może być wykrzyknikiem, np. Kocham cię dobrodziejko moja! Nadziejo! czyż ja ciebie w złotej chcia! mieć szacie? Śmierć tobie przestępcu!

P. Po czém można poznać najłatwiej wyraz wykrzyknikowy (wołacz)?

O. Wyraz wykrzyknikowy najłatwiej może-

my poznać po znaku pisarskim, zwanym *wykrzyknik (!)*, który pisze się najczęściej tuż po wyrazie w 5-tym przypadku.

Uwaga. Język polski wyróżnia się z pomiędzy innych języków osobliwą łatwością urabiania wyrazów za pomocą zmiany końcówek, czém nadaje mowie naszej różnorodność i rozmaitość odmian.

1. Pierwiastek rz.	Wdzięk.
2. Rzeczownik:	Wdzięczność.
3. Rz. słowny:	Wdzięczenie się.
4. Przymiotnik:	Wdzięczny-a-e
5. Słowo:	Wdzięczył się.
6. Imiesłów odm.:	Wdzięczący-cc-ce się.
7. Imiesłów nieod.:	Wdzięcząc się.
8. Przysłówek:	Wdzięcznie.

Wskazanie części mowy mających wspólne odmiany.

Odmiana przez rodzaje.

P. Czy rzeczownik odmienia się przez rodzaje?

O. Rzeczownik nie odmienia się przez rodzaje, gdyż każda rzecz, a zatem i jej nazwanie, t. j. rzeczownik ma swój stały rodzaj.

P. Jakie części mowy odmieniają się przez rodzaje?

O. Przez rodzaje odmienia się przymiotnik, liczebnik, zaimek, słowo, imiesłów, czyli wszystkie części mowy odmienne.

Odmiana przez przypadki.

P. Jakie części mowy odmieniają się przez przypadki?

O. Przez przypadki odmieniają się: rzeczownik, przymiotnik, liczebnik, zaimek, imiesłów.

P. Dla czego opuszczamy tu słowo?

O. Bo słowo nie odmienia się przez przypadki.

Odmiana przez tryby.

P. Które części mowy odmieniają się przez tryby?

O. Przez tryby odmienia się tylko słowo.

Odmiana przez czasy.

P. Które części mowy odmieniają się przez czasy?

O. I przez czasy odmienia się tylko słowo (czasownik).

P. A imiesłów nie odmienia się przez czasy?

O. Imiesłów nie odmienia się przez czasy, ale tylko słowo, które jest przy nim, np. *Ta suknia jest, była, będzie ładnie zrobiona, — jest, była, będzie dobrze leżała. Siedzi, siedział, będzie siedział* myślący, — czytający. Tu widzimy, że

imiesłów na wszystkie trzy czasy ma jednakowe zakończenie.

Odmiana przez osoby.

P. Które części mowy odmieniają się przez osoby?

O. Przez osoby odmienia się zaimki i słowo.

Odmiana przez stopnie.

P. Które części mowy odmieniają się przez stopnie.

O. Przez stopnie odmienia się rodzimy przymiotnik i przysłówki przymiotny.

Znaki pisarskie.

1. Przecinek ,	7. Myślnik —
2. Średnik ;	8. Domyślnik
3. Dwukropek :	9. Nawias () []
4. Kropka .	10. Cudzysłów „ ”
5. Wykrzyknik !	11. Łącznik -
6. Pytajnik ?	12. Odsyłacz *) a) 1)

Uwaga. Na przecinku trzeba głoś w czytaniu zawiesić o tyle, żeby można w myśli wymówić prędko raz;—na średniku należy przerwać czytanie, wymawiając prędko raz, dwa;—na dwukropku raz, dwa, trzy;—na kropce raz, dwa, trzy, czter'.

Gdy dziecko powtarzając pojedyncze rozdziały, przeszło już całą tą książeczkę, niechże ją znów częściami powtarza z początku, dopóki nie zrozumie dokładnie.

Składnia.

Część Gramatyki nazwana *Składnią*, uczy nas, jak mamy wyrazy jedne z drugimi łączyć i układać w zdania. Z wyrazów oderwanych: na, jest, powietrze, wieś, świeże, można utworzyć zdanie: Na wsi jest świeże powietrze.

Myśl wypowiedziana zrozumiale wyrazami, zowie się *zdaniem*.

W zdaniu są trzy główne części: *podmiot* wyrażający rzecz lub osobę, *opowiednik*, którym coś o podmiocie opowiadamy i *łącznik*, który łączy podmiot z opowiednikiem.

W zdaniu: *Czas jest drogi*, — wyraz *czas* jest podmiotem, *jest*—łącznikiem, *drogi*—opowiednikiem.

Podmiotem może być każda część mowy,— opowiednikiem może być każda część mowy odmienna, a z nieodmiennych przysłówek,—łącznikiem jest słowo *być* lub wzięte w jego znaczeniu *zostać, stać się*.

Zdania według znaczenia i treści, jaką wyrażają, są różnorodne: przysądne, zasadnicze, główne, pojedyncze, złożone, określające, dopełniające i inne.

Zdanie *przysądne* składa się pozornie z jednego wyrazu, np. Byłaś w mieście? *Nie*. Mówiłaś pacierz? *Mówiłam*. Pójdź prędko! *dobrze, zaraz*. Wyrazy: *nie, mówiłam, dobrze, zaraz*,

stanowią zdania zasadnicze, zamiast: Ja nie byłam w mieście. Mówiłam pacierz. Dobrze, przyjdę. Zaraz przyjdę.

Zdanie *zasadnicze* składa się z dwóch wyrazów widocznych—z podmiotu i opowiednika: Rolnik orze. Ptaszek śpiewa; (zamiast: Rolnik jest orzący. Ptaszek jest śpiewający).

Zdanie *główne* składa się z wszystkich trzech wyrazów: *Rośliny są różne. Pióro jest lekkie. Kamień jest twardy.*

Zdania połączone w całość rozleglejszą i zakończone kropką, tworzą *okres*.

Składnia dzieli się na trzy części, — na: Składnię *zgody*, składnię *szyku* i składnię *rzędu*.

Pisownia.

Podwajanie głosek.

W języku polskim jest wiele wyrazów, w których piszą się podwójne głoski obok siebie. To podwajanie głosek ma miejsce najczęściej w środku wyrazu, np. Lekki, lekko, miękka, miękko, płynny, płynnie, słynna, summa, zoologja, massa, kassa, poobiedni, najjaśniejszy, poddany, poorać, wwikłać, zżynać, zżymać się, ssać,—i wszystkie od nich pochodzące. Dziś upowszechnia się zwyczaj pisania w wyrazach obcych jednej tylko w tym razie litery, jako to: Izabela, Kamila, kaligrafia, raport, aplikant, interes,

proces, i t. d. (Dawniej pisano, Izabella, kalli-
grafia, aplikant, process, i t. p.).

Rozłączanie wyrazów na zgłoski.

Jeżeli na jednym wierszu nie można całego pomieścić wyrazu, pisze się pozioma króseczka, łącznikiem (-) zwana, i resztę wyrazu przenosi my na niższy wiersz. Przy rozłączaniu wyrazów należy pamiętać, że tylko całkowitą zgłoskę (syl-
labę) przenieść można. Uwagę tę należy zasto-
sować do przyimków jednogłoskowych *w* i *z*, które powinny się koniecznie przenosić na ten wiersz, gdzie jest wyraz, do którego te przyimki nale-
żą, np. Dziś nie byłem

w szkole, bo mam kaszel.

Jak będę wracała

z pensyi, wstąpię do sklepu.

Jednakże te same przyimki jeżeli są połą-
czone z samogłoską *e* (*we*, *ze*), można napisać na innym wierszu, np.

Przyniosłaś zimne powietrze *ze*

dworu. Gniewa się widać, bo *ze*

mną nie rozmawia. Gwarno i hucznie *we*

dworze. Pojadę do domu dopiero *we*

wtorek. Przyimki *we*, *ze* nie są głoskami,

ale całkowitemi zgłoskami.

Zasady rozdzielania wyrazów na zgłoski.

1-sza. Przerywać wyraz na samogłosce:

I-mie-ni-ny, sto-ło-wać, o-bra-zek, sze-dłem, kwia-ty, sza-fa, na-sze, A-dam, E-wa.

2-ga. Jeżeli między dwoma samogłoskami jest zbieg kilku spółgłosek, wtenczas spółgłoski te rozdzielają się: kaf-tan, chust-ka, stol-nik oł-tarz, proś-cie, tłucz-cie, siedź-cie, szkatuł-ka, gomuł-ka.

3-cia. Wyrazy złożone z przyrostków, rozdzielają się podług tychże przyrostków (przyimków): Pod-dany, nad-zorca, do-radca, nie-zdrowy, bez-czynny, ze-spolić, roz-ciągnąć, przy-twierdzić.

4-ta. Jeżeli pierwsza zgłoska ma jakie znaczenie, wraze potrzeby oddziela się od następnych: chłop-cze (chłop), cierp-my (cierp).

5-ta: Jeżeli ostatnia zgłoska tworzy początek jakiego wyrazu: malar-stwo, (stwo-rzyć), łos-kot (kot). Następne wyrazy należy rozdzielać: wszyst-ko, szczyt-ny, szczyt-nie, wszyst-kich, a to dla przyjemnego dźwięku.

a (om, on), e (em, en).

Dwie te samogłoski nosowe piszą się w wyrazach polskich, odpowiednie im zgłoski piszą się najczęściej w wyrazach cudzoziemskich. Samogłoski nosowe: *a*, *e*, wydają dźwięk nosowy, naśladujący stękanie chorego człowieka, — zgłoski *om*, *on*, *em*, *en* wydają również brzmienie nosowe z dźwiękiem *o*, *an*.

Przykłady: Dziewczynka jasnobłond (blondynka) zrobiła błąd (błędy) w pisowni. Żeglarz

zapalił lont (lonty) i ujrzał w nocy ład (ład) stały. Walenty kontent, że głośny tentent konia przestraszył człowieka idącego lasem. Tam za łąką daleko, pięknie wschodzi słońko. Trę z żalu czoło, gdy czytam tren Kochanowskiego. Don-że to rzeka, do której dążę? Staś zamiast iść po strąki, w postronki płące nogi ze zbytków. Sędziwy mój sąsiad widuje we śnie dziwy. Ostrzę (ja) u noża ostrze. Najęty służący sprząta ze stołu naczynia, i chciwie wychyla męty wina., przy czém wydaje lamenty. Ten czyn wślawił miasto Tenczyn. Najęci ajenci są już ujęci. Wendy (Wendowie) biorą wędy, i biegną łowić ryby. Rzępole teraz, żem pole skrzypcowe zależał. Bąki objadają bonkrety. Nie ręczę, że Ren przepłyniesz. Ren czy rączy w biegu? Men cię pograży w odmiecie. Szymon ci wodę mać. Kącia à conto zasłużonej kary idzie sama w ką. Będą mówili o Bendońskim. Czy piąty pion ty postawiłeś? Jakieś biedne dziecko błąka się w polu tam, gdzie rośnie dzika jabłonka. Matka lęka się, by za komorne nie zatrzymano lnu Kasi.

e, é.

Pierwsza z tych samogłosek wymawia się jak zwykle *e* otwarte, druga (*é* pochylone) przybiera brzmienie *i* lub *y*.

Przykłady: Powiedz (powiedzieć) ustnie lub daj odpowiedź na piśmie. Biedna kobieta potém obleje się potem (pot) przy ciężkiej pracy.

Ryby są bardzo smaczne, jemy je z apetytem. Dumny w swoim rozumie, dobrze on rozumie, co mówi,—później wszystko nam opowie. Idź pleć w ogrodzie, a nie pleć bajek. Plamy na sukni zapiera, a drzwi za sobą nie zapiéra. Wysypała pierze, i sama je pierze. Śledź mięknie w occie. Przyszła kréska na Matyska.

i, y, j.

Pierwsze *i*—samogłoska, pisze się: gdy sama jedna stanowi zgłoskę, np. sto-*i*, sto-*i*-cie, two-*i*, two-*i*-mi, mo-*i*,—gdy zaczyna zgłoskę, np. ir-*cha*, in-*dyk*, im-*bir*,—gdy jest znakiem zmiękczenia: *ziemia*, *siano*, *siemię*, *miotła*, zamiast: *z'em'a*, *s'ano*, *s'em'ę*, *m'otła*.

Drugie *y*—samogłoska, pisze się po spółgłosce twardej, wyjątek stanowią wyrazy cudzoziemskie: *machina*, *machinalnie*.

Trzecia *j*—spółgłoska, wydaje brzmienie podobne do samogłoski *i*, pisze się przed lub po spółgłosce, z którą tworzy zgłoskę: *Raj*, *pij*, *zdrój*, *szyje*, *myjemy*, *cerują*, *Jan*, *jechać*.

Przykłady: Kropla rosy rosi ziemię, Jak ten owoc objęcie, dostaniecie porządne obicie. Pysk zwierzęcy wydaje pisk. Idzie stryjek po kijek. Nie wołaj na ludzi stój,—jest ich sto i jeden. Zbrojny żołnierz ma bujny umysł. I on drży,—i ty drzyj, bo przewiniliście obadwaj. Lepiej się rozejdźcie, a nie bijcie się. Gdzie jest kompanja, która wróciła z kapania? Wynalazł kopję

w archiwum, — nogą wciąż kopie. Niemcy ze swoją utopją, utopiają się w winie. Kaligraf żyje z kaligrafii. Zofja i Mania mają dziwną manję, — unikają lekeyi historyi i zoologii. Po pierwszym akcie rozebrano akcye. Czy był kiedy Bijon (Bizon) tam, gdzie płynie Ryon? Danja spieszy dla dania pomocy swoim sprzymierzeńcom. Wié on, że jak się koń najé, to wołają na niego wio! Lilja jest symbolem niewinności.

ó, u.

Obiedwie te samogłoski mają jednakowe brzmienie. Jeżeli wyraz z jedną z tych samogłosek jest polski, trzeba go przeprowadzić przez odmiany gramatyczne, żeby wątpliwa samogłoska wydała naturalne brzmienie. Jeżeli tenże wyraz jest cudzoziemski, trzeba pisać taką samogłoskę, jaką ma w języku, z którego pochodzi. Wyjątek w tym razie stanowią niektóre wyrazy, niewiadomo z jakiego upowszechnione powodu, np. but, buty (la botte, les bottes), ślusarz (der schlosser), podług prawidła wyrazy te powinny się pisać przez ó (bót, bóty, śłószarz).

Przykłady: Nie łudź się (łudzić) ciszą, gdy wchodzisz na łódź (łódzie). Urzędnicy z biur (les bureaux) potrzebują piór. Oszusty przyjdą po godzinie szóstej. Nuż wezmę nóż. Myśliwski róg wolny wśród szarug. Magik zmienia wróble w ruble. Wedle dróżki siadły družki, a družyna po-

szła dróżyną. Pan Gomułka powiódł na targ wółka. Leśnik słucha bur za bór zniszczony. Kup kilka kóp jabłek. Parę stuł położył na stół. Mój wuj został wujtem gminy. Niech ten dług nie idzie w odług. Kupię grunt, wybuduję dwór, pomaluje go na zółto. Mór wejdzie i za mur. Obmyjcie brud z waszych bród. Zwierztur porobił przez las tór (tory). Kowal kuł koło kół, aż uczył w boku ból wielki.

Uwaga. Słowa kończące się w wyrazie bezokolicznym na *ować* w dalszej odmianie zamieniają *o* na *u*: malować, malują, malujemy,—sprawować się, sprawujemy się, sprawuj się dobrze, sprawunek. Rzeczowniki zakończone na *ów*, mają zawsze *ó* przed *w*.

Spółgłoski słabe i mocne.

Spółgłoski mocne są temi głoskami, które zawsze wydają własne swe brzmienie,—spółgłoski zaś słabe są te, które utracają swoje brzmienie, a przybierają brzmienie głosek mocnych, i takowe w mowie wydają,—przez to dzieci piszą najwięcej błędów ortograficznych.—Spółgłoski *mocne* i *słabe*: p-b, c-dz, ć-dź, cz-dż, t-d, f-w, k-g, ch-h, s-z, ś-ź, sz-rz-ż.

p, b, (pierwsza mocna, druga słaba).

Wprawiaj szybko (szybować) szybki (szyby), bo na dworze zimno. Słabszy i delikatniejszy charakter ustępuje zwykle. Tam, gdzie teraz stoi ten żłób, stał słup dawniej. W drzewie jest

dziupl, a w nim widać dziób ptaka. Najpierw połup drzewo, a potem odłub z niego korę. Łotr jakiś okradł kościelny skarb, i brakuje dwóch alb. Kapuściany głąb,—nici kłęb. Jak w polu wynajdzie skarb. wtenczas będzie w domu chap smaczny. Nie dłubże, tylko rób prędko. Karp' i drób' dają smaczne mięso. Ignaś łowiąc pta-szki na lep, mocno w łeb się uderzył. Przekupka prosi kupka na wodę. Przyszedł w nocy drab, chap za schab, i za drzwi drap. Kup kilka funtów pierza i skub go prędko. Okrutny król Heród stoi w szopce w szubce. Pasierb przy-niósł z alkierza sierp i chléb. Dziecko chce szybki z okna i kaszy sypkiej. Proś babkę, żeby siadła na kanapkę, i spoglądała na babki, które pieką się w piecu.

c, dz.

Przykłady: Woźnica poszedł ledz (legnąć), a lejc (lejce) nie schował. Wolę zupę nic (nicość), niżeli marynowany rydz (rydze),—jednak lepszy rydz, aniżeli wcale nic. Co miesiąc przyjeżdża tu ksiądz i odprawia nabożeństwo. Dotąd będę tłuc miedź, aż zacnie ciec. Stoi w ogrodzie na jednej nodze, mogłabym przysiądz, że w niej jest tysiąc. Ona będzie się wolno wlec, zamiast biedz prędko. Gospodyni co miesiąc pobiera mosiądz, i napróżno pieniądz wydaje. Możnaby się przeląc, widząc to niedbalstwo, przez które dał się

molom załadz w futrze. Ten snowidz i wszystkowiedz wcale owiec nie zna.

ć, dź.

Przykłady: Raczże mię zaszczycić i zechciej choć raz jeszcze być u mnie. Młódz (młodzieży) wódz (wodzić) uważnie niewidomych. Nie nuć (nucić) już tej piosnki, i nie nudź (nudzić) mię. Jesteś najstarsza, — wstydz się! idź spać i nie wadz się z dziećmi. Zostań i bądź jak żoładz twarda. Spuść sieć na wodę i siedź spokojnie nad brzegiem. Kadz pękać już zaczyna, trzeba ją zanieść do sadzawki. Siedźcie spokojnie w domu i nie wychodźcie, dostaniecie za to ślédz marynowany. Mój kochany wać nie wadz się ze mną. Za pięć tysięcy dukatów można kupić piędz ziemi. Chodź z nami, choć nie chcesz. Jak będą las ciąć, bądź i ty tam. Idź się obuć i obudz Edzia, niech wstanie. Zsadz dziecko z kolan, bo ssać już nie chce, i połóż je spać. Wyplec śmieć ze zboża, a śniedz oczyść z miedzi.

cz, dź.

Przykłady: Bogacz nie zna biedy. „Mała pszczołka w strumyk wpadła“. O jakażeś ty dżamajda. Czém chata bogata, tém rada. Lepiej nie częstować, jeżeli masz później żałować. Suchy marzec, ciepły kwiecień, mokry maj — pożądany urodzaj dla hreczkosiejów. Hreczka albo gryczka ma ziarnka o trzech ściankach, z których

mielą kaszę gryczaną czyli tatarczaną. Czy widzisz wieszca, jak wjeżdża na dworzec. Jestto wzrostem mały człowieczek, ale w głowie ma duży mózdek. Ja dziś poszczę,—przynies drożdże. Przy boku dzyryt—to znaczy zaszczyt. Tłuszczą goni głuszca. Będiesz spolszczać powieść, czy koszulę dźgać? Rózceczka robi często z nieuczka znakomitego wieszca. Dżdżysty poranek zapowiada pogodę. Budżet zwołał poczet. Liczba szczęśliwa wygrywa. Piaszczysty obszar ziemi nazywa się pustynią. Nieboszczyk woził z sobą jaszczyk. Czaszka otacza mózdek. Często czkanie i ziewanie jest nieprzyzwoitem zachowaniem się w towarzystwie. Nie muszcz się,—to mężczyźnie nie przystoi. Gnieździ się tu jeszcze i wciąż jeździ.

t. d.

Przykłady: Świat (świata) czy świadczy (świadek) o bytności i potędze Boga? Wewnątrz chat nieschludnie utrzymywanych czuć jakiś czad. Zazdrość rodzi wiele wad w charakterze człowieka. Ta osoba nie ma w charakterze wad, ale na sobie nosi wiele wat. Wczoraj spadł wielki grad i na grat potłukł wszystko zboże. Drabant szuka band. Jestto dziecię łagodniutkie, słodziutkie i bardzo młodziutkie. Jak będzie szukał spodka do szklanki, spotka się z tym młotkiem. W bitwie granat gra nad głową. Jaktó słodko znaleźć złotko. Kotka zjadła mleko ze spodka.

Choć konie są bez pęt, niech pęd ich będzie powolny. Działki podają swoim dziadkom dziadki do orzechów. Powiedziała kobiątka, że do jazdy lepsza biedka, niż kubitka. Z pobliskich miast mamy częsty zjazd gości. Nie ma środka, żeby ta sierotka została przy życiu. Z czegoż będzie rad, gdy rat nie spłaci? Zkądże to Grześ przyszedł tak późno? idź za karę w ką.

f, w.

Przykłady: Schowała ręce w mufkę (mufa), stoi na dworze i prawi nam długą wymówkę (wymawiać). Obfity urodzaj jest pociechą gospodarzy. Brukiew i marchew są to pospolite jarzyny. Widzę w tobie wiele podobieństwa do matki. Szkoda, że w tej fuzyi niema dwóch luf, dałyby do kukawki puf! puf! Graf ma rękaw złotem haftowany. Mów ty! kto teraz Mufti w Turcyi? Psów kilka sfór ściąga z fur zwierzynę. W najlepszej sferze żyją dziś rzemieślnicy. Z pod sof wygląda kilka sów. Potrafże ty ugotować kilka potraw. Mówi bardzo trafnie, ale przez ten czas nie kosi traw.

k, g.

Przykłady: Gdy tupnął nogą w próg (progu), powstał w domu głośny huk, stuk. Mało jest dobrych sług. Rzucił ktoś na podłogę zapalony stok (stoczek). Jak nawiniesz wątek, usiądź sobie w kątek. Dawniej używano za strzelbę

łuk, t. j. pałak w krąg zgięty. Lew wydaje ryk,—ryg używamy do pisania. Gdy przejeżdżał kulig, w lesie śpiewał kulik. W rzekę Bug obalił się buk orzechodajny. Nieszczęśliwy nasz wnuk bez nóg jest teraz. W polu stał się wielki huk, gdy wiatr wywrócił stóg siana. Krąg wosku wypadł mi z rąk i złamał się. Ustami robi mruk,—oczami mrug. Która z rzek płynie tak, jak Tag w Hiszpanii.

ch, h.

Pierwsza głoska *ch* wymawia się mocniej: cherubin, chata; druga słabiej, z lekkim przydechem: huk, Hortensya, Helena. Dźwięki tych glosek odpowiadają dźwiękom takich samych glosek niemieckich: Ich brachte heute holz nach Hause.

Przykłady: Dzieci pobożnych, pilnych, posłusznych, uważnych, spokojnych, uprzejmych niepodobna nie kochać. Mchu szukaj w borach,—chmara much bywa w domach. Chełm—miasto, hełm—kaskiet żołnierski. Cham był synem Noego,—ham woła dziecię, gdy mu się jeść chce. To hańba taki hałas wyprawiać. Hodowla owiec wymaga wiele zachodu,—i wilk chciwie czycha na nie. Hardy hołysz wacha się iść do hrabiego. Przed upowszechnieniem zapalek używano hubki do wzniecania ognia. Niechybna śmierć ochydną złoczyńcy. Hop! zawoła chłop, gdy wszystek zwiezie groch nad Boh. Obadwaj hoży mło-

dzianie są chorzy. Honorce od huśtawki zatrzymał się oddech. Błaha to obrona z miedzi blacha. Krymski Han przybył nad Horyń. Hart stali—chart pies gończy. Nasza swacha wacha się bardzo w swoim zamiarze. Chojna hoina swoim cieniem. Hymn, hydra, hołd, honor, bohater,—chyba, chylić, Chanaan, Chiny, china, i t. d.

s, z.

Przykłady: Tuz (tuzy) w kartach do gry,—miętus (miętusy) ryba. Przez mus odszukała kilka muz. Osoby rodzinnych związków mają względem siebie obowiązki. Nie lubię na szyi kréz. Męztwo (odwaga) daje zwycięztwo. Zwiąż w wiązkę drzewo wiąz. Kolory pons i bronz lubię bardzo. Cały tej ziemi pas zajmuje kopalina topaz. Rozłożony na wzgórzu obóz wygląda jakby drzewa stos. Kobiety Francuzki noszą strój francuski,*)—Kaukazki mają swój strój kaukaski. Zstępuj z góry i zsypuj piasek. Nie rozpaczaj już, lepiej rozpakuj rzeczy i zostań z nami. Wydostań książki z pak i włóż je do kufra. Ktoś wszedł na schody, bō słyszę stąpanie. Podaj mi laskę gorące żelazko. Teraz przejdziemy się na taras, a jak wrócimy, zjemy wołowy zraz. Proszę was, kupcie mi kilka waz, jak będziecie w mieście. Flis przywiózł Wisłą

*) Przymiot. narod. piszą się przez s.

dużo fliz. Już nieraz widziałem konie z dobrych ras.

ś, ź.

Przykłady: Ryba ma ość (ości), — człowiek ma kość (kości). Trzymaj się dobrze za gałęź, żebyś nie spadł z drzewa. Złość każe zwierzętom bość. Lepiej i zdrowiej jest, szczególnie dla dzieci, iść wczesnym wieczorem spać, a raniej wstać. Biedny staruszek nie może leżeć, trzeba go zawieźć do domu. Pamiętaj jak będziesz nieść paczkę, żeby jej nie zgnieść. Lepiej w biedzie żyć, lepiej trzodę paść i boso chodzić, niżeli kraść cudze dobro i grzech popełniać. Trzeba dziś len przetrząść, żeby później było co praść. Lśniące od potu siwki biegną ciągle bystrym kłusem. Już pięść pokaleczyłem, a gwóźdź nie chce wleźć w ścianę. Nie zrobisz tego przez prośbę, to zrobić musisz przez groźbę. Kto nie ma zębów, żeby gryźć, ten powinien jeść bardzo wolno. Paź (pazie) paś baranki i owce. Kozy lubią gryźć zielony liść. Miał go zawieźć tam, gdzie opowiadają wieść. Wieź! mię, wieź (wiezie), gdzie jest ta wieść. Mówisz, żeś już widział rzeź?

sz, rz-ź.

Przykłady: Rodzice każą (kazać) pilnie uczyć się dzieciom i karzą (karać) je za lenistwo. Twoja-ż to twarz na tym portrecie? Kto na pożywienie spożywa dużo warzywa, ten bywa

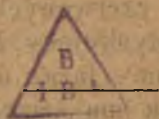
zdrowym. Połóż się duszko na łożku, — masz tu poduszkę, przyłóż twoje uszko. Długoż żył nasz historyk Długosz? Woda spływa w rurze na róże. Oto jeź! nie bójże się, bo to zwierz, który nikomu nic złego nie wyrządza. Jak przyjdzie biedny dudasz, dasz mu obiad. Rymarz mimo pogroźki poszedł po gruszki. Stróż — nie rusz tych róż. Nuże w pole, orcież dobrze, a nie zostawcież otwartych na oścież drzwi domu. Nasza prządka rozpowiada jak niegdyś żył Pszonka. Papieże piszą bulle na papierze. Sporyż rośnie ryż i orkisz? Słynna była niegdyś pszenica sandomierska. W polu na wyżynie wyrzynają ludzie zboże, a nad rzeką rzną pręty. Żeby chleb zdrowo spożyć, trzeba go przysporzyć. Paganie w siódmym roku dziecka wyprawiali postrzyżyny, — strzygli mu głowę. Jarzębiny owoc rodzi gronko czerwonych jagód. Jeżyny owoc jest czarny połyskujący, kształtem podobny do maliny. Jarzyna (jara) dostarcza nam pożywienia. Jarząbek ma smaczne mięso.

ł, l.

Przykłady: W zimie lud zbiera się na lód. Gdy rano szedłem do młyna, gęsta mgła zasłaniała mi drogę. Mularz (murarz) muruje, — malarz maluje. Drzewo budulec służy do budowy domów. Rydłem i radłem uprawia rolnik rolę. Kto często płacze, nazywa się beksą. Jabłko spadło z gałęzi, leć, podnieś je. Woźnica wy-

toczył kareteę i zaprzągł konie. Tylne łapki wczesnej zielonej żabki są jadalne. W lecie bywa żarliwy upał. Z jabłek wyrabia się smaczny winny napój, zwany jabłecznikiem. Wszedł ktoś po drabinie na górę i zabrał wszystkie jabłka. Nie rób krzywdy niemowlętom i zwierzętom, bo one nie mogą się uzalić, ani ująć za sobą. Jadł zaprędko gorące bedłki i padł na ziemię omdlały. Koło u woza ma oś,—łoś jest rybą, łoś ssącym zwierzem. W lipcu kwitną lipy. Listopad,—liść opadł. Lubolin przezwany ztąd, że lubił jadać ryby liny, nadał i miastu nazwisko Lublin.

J. M. autorka.

SPIS ROZDZIAŁÓW.

	<i>Str.</i>
Wstęp	3
Głosownia	4
Słoworodnia	6
Części mowy	7

Części mowy odmienne.

Rzeczownik	9
Przymiotnik	21
Liczebnik	27
Zaimek	31
Słowo	39
Imięśłów	59

Części mowy nieodmienne.

Przysłówek	63
Przyimek	66
Spójnik	67
Wykrzyknik	68
Wskazanie wspólnej odmiany	69
Znaki pisarskie	71
Składnia (próbka)	72
Pisownia (ortografia)	73

II-6741

II
6741

alt. 9/56 k.